

Identifying the Principles of Informal Settlements Physical Development as a Context-based Pattern Using the Meta-Synthesis Method

Ghulam Farooq Nadeem¹, Seyed Moslem Seyedalhosseini^{2*}, Toktam Hanaee³ and Hadi Sarvari⁴

¹ Ph.D. Candidate, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

² Associate Professor, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

³ Associate Professor, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

⁴ Associate Professor, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

* Corresponding Author, seyedalhosseini5930@mshdiau.ac.ir

ARTICLE INFO ABSTRACT

UPK, 2023

VOL. 7, Issue 2, PP, 91-110

Received: 18 Aug 2022

Accepted: 26 Jun 2023

Research Articles

KEYWORDS: Informal settlements, Physical development, contextualism, urban planning theory, meta-synthesis

Introduction: The topic of urban informal has produced a large number of studies in recent years. Given studies like Fadaei (2018), four paradigms—dualism, structuralism, legalism, and an urban development mode—can be found to explain informal urban development. In accordance with the first three paradigms, informal development is a problem that should be fixed, thus, it is criticized by important figures including Al Sayyad (2004) and Roy (2005, 2012). In the last paradigm, informal development is a mode of urban development. Scholars that support this paradigm have tried to use a variety of theories to explain informal development. In this regard, Dovey (2012) utilized Deleuzian theory of Assemblage; Lejano and Del Bianco (2018) employed Bourdieu's theory; Calogero et al. (2019) applied the urban regime theory of Stone; and Saffar Sabzevar et al. (2018) used the theory of self-organization, however, Dovey states clearly that we still lack a viable theory to account for the informal urban development (Dovey, 2012). Contextualism is a meta-theory and a very broad topic in epistemology, which Stephen Pepper articulated more clearly than others (Pepper, 1942). According to this theory, every occurrence is interpreted as an action that is interconnected to its historical, social, cultural, economic, and other contexts. Novian Tavallaei (2001) discussed contextualism in urban planning long before, and BaniHashemi (2017), used contextualism to evaluate the infill development of urban districts. Contextualism has also been utilized in other researches to explain informal development. For instance, Joens explored the creation, organization, and geographical arrangement of these settlements in Indonesia based on the socio-cultural context (Jones, 2019); another study covered the logic driving the development of informal settlements using contextualism (Lejano & Del Bianco, 2018). Although the aforementioned researches are valuable and pioneering, contextualism as the main theory and comprehensive theoretical framework is still intact in urban informal studies. In other words, each of the researchers has studied a piece or an aspect of the context, and as a result, a comprehensive study that provides an explanation for an overall mode of informal urban development according to contextual theory seems empty. Therefore, this research question is: How contextual theory explains informal development?

Methodology : This research aims to identify the principles that other researchers have partially achieved, in order to create an integrated framework for the contextual analysis of informal settlements development. Hence, this is a systematic review or meta-synthesis research, employing Sandelovski and Barroso's (2007) seven-stage meta-synthesis model. To execute the research question, multiple sub-questions have been provided in the first stage. First, what are the contextual factors associated with informal urban development? Second, which contextual factors are driving the planning of informal urban physical development? Finally, what are the physical principles of urban informal development, and how they could be classified? In the subsequent stage, 422 papers were collected by systematic searching in the "Web of Science" and "Scopus"

Cite this article:

Nadeem, Gh F., Seyedalhosseini, S M., Hanaee, T., Sarvari, H. (2023). Identifying the Principles of Informal Settlements Physical Development as a Context-based Pattern Using the Meta-Synthesis Method. *Urban Planning Knowledge*, 7(2), 91-110. Doi: [10.22124/UPK.2023.22806.1801](https://doi.org/10.22124/UPK.2023.22806.1801)

databases using terms relating to informal settlements, development, and context. With the use of the Rayyan online application, the screening procedure was conducted, resulting in 27 qualified articles. The selected articles were then analyzed and coded in the MAXQDA 2020 Analytics Pro, leading to the form of one sub-category: descriptive information of sources, and five main categories: macro context, local context, context function, reaction to context, intervening factors, and principles of physical development of informal settlements (process, content, management, rules-regulatory principles).

Results: The research findings can be summarized under three topics. The context and contextual factors, the principles of physical urban informal development, and the factors that intervened in the process. The first section of the results presents the underlying factors that have provided the basis for the development of urban informal at both the local and macro levels. These factors with complex interconnections have led to a variety of logical functions, which, on the other hand, have resulted in the deprived people reacting and confronting in various ways to achieve basic needs like shelter. Such a complex process has contributed to the development of informal settlements (more details in Table 1).

Table 1: Context and contextual factors associated with urban informal development

Category	Factor
Macro context	Global Capitalism, Neoliberalism, Rapid urbanization, anClimate change,
Local context	Numerous factors in economic, governance, cultural, social, political, legal, and spatial contexts,
Context functions	Immigration to urban areas, the government's inability to provide affordable housing, spatial inequality of social classes, deprivation of the poor, the compulsion to strengthen kinship ties, competition for opportunities and limited resources, Creating an alternative social network, relying on the informal
Reaction to context	economy/employment, living together with relatives, relying on social-cultural assets, mobilization against power/capital, and the development of informal settlements.

Identification and formulation of informal physical development planning principles constitute the second portion of the research findings. Initially, we intended by principles the inclusive properties that are present in various dimensions of informal urban development. On the basis of this simple definition, a number of principles have been identified in multiple dimensions; process, content, management, and regulations which are presented in Table 2. Hence, the last identified principal category is the set of characteristics shared by all the aforementioned dimensions, so it can be considered a comprehensive representation of all the dimensions. The third section of the research findings is the factors intervening between contextual factors and identified principles. The Intervening factors are including region, type of ownership, age of the settlement, ontology, and the beneficiary's socio-economic classes. In fact, the findings of this study are applicable to Asian/African countries where informal development is a hidden and non-political process, so they can not apply to the Latin American region where informal development is a political and collective process. Similarly, the identified principles are true for quasi-official (non-squatters) ownership, as well as settlements with historical background, not new ones, and they are true for the informality of the poor not rich.

Table 2: Dimensions and principle of informal urban physical development

Dimension	Principle
Process	Bottom-up planning, micro-scale planning,
Physical content	Affordability, horizontal development, high population density, perceived land tenure, the order caused by social relationships, dense texture, mixed land uses, relatively narrow width, and pedestrian access, small land parceling, relatively low building density, and a diversity of forms,
Management	Customary decision-making institutions, administrative order parallel to the public/official sector, dispute-resolutionresolution techniques,
Regulations	Uncodified and customary rules, practical acceptance of regulations, and rules based on the balance of interests,
Share principles	Participation, negotiation, incrementalism, resiliency, adaptation, self-organization, non-bureaucratic process, evolution, freedom of action, complexity, and traditionalism.

Discussion: The formal development model is governed by the text including development plans, management structures, and codified regulations. On the other hand, it is the context that leads and drives the informal development model. In informal development, there is no fixed text, and the door is open for participation, freedom of action, negotiation, engagement, utilization of experiences, and other offered principles. This dynamic has resulted in affordability turning into a crucial aspect of urban informal housing. Hence, the opposition between formal and informal

development models can be expressed as the contradiction between text and context. In addition, these two approaches are also evident in the contrast between academic and local knowledge. As academic knowledge focuses on norms, mandates, and standards whereas local/customary knowledge emphasizes on existed assets and creativity. Using the results, the informal model of urban development integrated planning, physical development, management, and regulations altogether. In fact, in the formal development model planning, rules, regulations, and management structure predate development on the ground while, in the informal development model, these elements emerge simultaneously and adapt. Hence, if the formal planning model is a sequential model, then the informal development planning model is a parallel and interconnected model. In addition, informal development is a cyclical (spiral) process. As shown in Figure (1), a cyclical process is continuously repeated between the context and its outcome. Consequently, informal development can be understood in light of the continuity and integration of planning, physical development, management, and regulations. Eventually, these characteristics are producing a cycle of continual adaptation and improvement, which make flexible, adaptable, and resilient development.

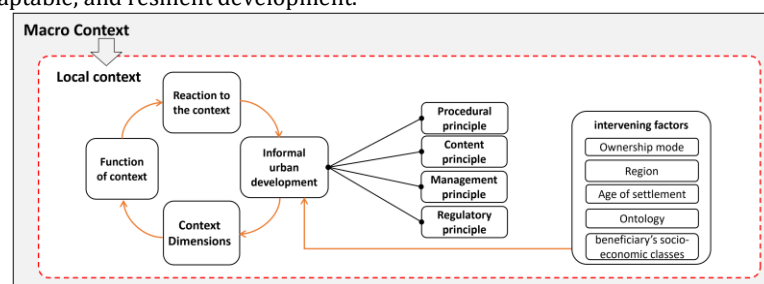

Figure 1: Informal urban development pattern

A number of researchers, interested in critical urban studies, seem to be at odds with some of the aforementioned claims (Calogero et al., 2019; Dovey & King, 2011; Nejati et al., 2021; Roy, 2009). Ananya Roy, for example, contends that informality is a mode of urban planning led by the urban regime itself, rather than grassroots so it is a top-down urban planning. The authors of this research admit that, as part of the context, the government has ignored informal development in order to avoid its responsibility. However, to the authors the government's role, as held by Ananya Roy, is not the primary cause of urban informal development rather it is just a passive factor that paved the ground for the emergence of informality. Besides this justification, the authors have not argued that the condition of informal settlements is appropriate and free of all criticism. Rather, they are trying to highlight the various potentials of these settlements for relevant organizations to use in forming efficient and responsive urban planning approaches.

Conclusion: This research concludes that, first, informal urban development is a context-based phenomenon, and that in order to comprehend the logic driving it, a comprehensive understanding of the context at macro and local levels, as well as the function and reaction of the context, is required. Second, the principles guiding the physical development of informal settlements follow a cyclical and evolutionary process. So, informal development gains the required dynamism to adjust to changing needs. Thus, informal urban development is resilient, affordable, and sustainable. Third, informal development is a small-scale or local approach. This indicates that the influence of informal urban planning will be diminished for larger levels such as city-wide. For instance, as effective as this approach is in providing shelter for the poor, it appears ineffective in providing infrastructure such as transportation or recreational areas, which require planning on a greater scale. Theoretically, it will be difficult to explain the logic and principles of informal development using the existence of urban theory and rationale typically taught in academic settings. From this perspective, it is essential to reformulate urban planning theory under informal planning. As practical implications, public institutions should take an interactive and negotiated approach to informal urbanism in order to leverage the capacity of such a mode of urban planning on a small scale. Simultaneously, these institutions should support these settlements with financial resources, land, scientific and specialized capacities on the city scale and fulfill their responsibility to a portion of their people.

Highlight:

- Enrichment of urban planning knowledge through better proposing and explaining the context-based interpretation of the development of the informal settlements
- Distinct formulation of Urban Planning Theory as "informal urban planning theory" through the establishment of a principled framework for the informal settlements' development

References

- Abedijafari, A., & Amiri, M. (2019). Meta-Synthesis as a Method for Synthesizing Qualitative Researches. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 25(99), 73-87. (in Persian)
- Abubakar, A., Romice, O., & Salama, A. M. (2017). Defining slums using multidimensional and relational properties: A dynamic framework for intervention. *Archnet-IJAR*, 11(2), 34-54.
- Aguirre, T. R., & Bolton, K. W. (2014). Qualitative interpretive meta-synthesis in social work research: Uncharted territory. *Journal of Social Work*, 14(3), 279-294.
- Ahern, T., Byrne, P. J., & Leavy, B. (2016). Root Metaphors for the Management of Projects: Toward a Knowledge-Based View. *Project Management Journal*, 47(3), 109-123.
- Alnaim, M. M. (2020). The Hierarchical Order of Spaces in Arab Traditional Towns: The Case of Najd, Saudi Arabia. *World Journal of Engineering and Technology*, 08(03), 347-366.
- Alnaim, M. M. (2022). Discovering the Integrative Spatial and Physical Order in Traditional Arab Towns: A Study of Five Traditional Najdi Settlements of Saudi Arabia. *Journal of Architecture and Planning - King Saud University*, 34(2), 223-238.
- AlSayyad, N. (1993). Informal housing in a comparative perspective: On Squatting, Culture, and Development in a Latin American and a Middle Eastern Context. *Review of Urban & Regional Development Studies*, 5(1), 3-18.
- AlSayyad, N. (2004). Urban informality as a "new" way of life. In A. Roy & N. Alsayyad (Eds.), *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia* (pp. 7-30). Lexington Books.
- Arefi, M. (2011). Order in informal settlements: A case study of Pinar, Istanbul. *Built Environment*, 37(1), 42-56.
- Banihashemi, M. A. (2018). Evaluation of Infill Development in Urban Neighborhoods Using Contextual Approach to Increasing Interactions of Residents (Case Study: Danesh Alley, Tabriz City). *Urban Planning Knowledge*, 2(2), 79-93. (in Persian)
- Ben-Hamouche, M. (2011). Fractal Geometry in Muslim Cities: How Succession Law Shaped Morphology. *Nexus Network Journal*, 13(1), 235-251.
- Birtchnell, T., Gill, N., & Sultana, R. (2019). Sleeper cells for urban green infrastructure: Harnessing latent competence in greening Dhaka's slums. *Urban Forestry and Urban Greening*, 40(December 2017), 93-104.
- Calogero, P. A. (2011). Planning Kabul: The politics of urbanization in Afghanistan (Unpublished PhD thesis, UC Berkeley).
- Calogero, P. A., Day, J., & Dangol, N. (2019). How urban regimes produce and manage informality: Insights from three cases of informal housing. In *A Research Agenda for Housing* (pp. 84-97). Edward Elgar.
- Cambridge. (2022). *Context [Definition]*. Cambridge Academic Content Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/context>
- Campbell, L. (2018). *Whats Missing? Adding context to the urban response toolbox*. ALNAP STUDY.
- Castells, M. (1979). The Urban Question, A Marxist Approach. In *The Urban Question: A Marxist Approach*. MIT Press.
- Chitengi, H. S. (2018). Regulations and housing informality in African cities: appropriating regulatory frameworks to factors that influence resilience. *Housing and Society*, 45(1), 14-41.
- Davis, M. (2006). Planet of slums. In *New Left Books* (1th ed.). London, New York: VERSO.
- De Soto, H. (1989). *The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World*. HarperCollins.
- Dener, A. (2012). The right to inhabit in the city: Yeni Sahra squatter settlement in Istanbul. *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 9(1), 86-103.
- Devlin, R. T. (2018). Asking 'Third World questions' of First World informality: Using Southern theory to parse needs from desires in an analysis of informal urbanism of the global North. *Planning Theory*,

-
- 17(4), 568-587.
- Dovey, K. (2012). Informal urbanism and complex adaptive assemblage. *International Development Planning Review*, 34(4), 349-368.
- Dovey, K., & King, R. (2011). Forms of informality: Morphology and visibility of informal settlements. *Built Environment*, 37(1), 11-29.
- Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & Summers, J. A. (2011). Understanding Qualitative Metasynthesis. *Journal of Early Intervention*, 33(3), 186-200.
- Fadaei, A. (2018). Formal-informal nexus in academic debates. A literature review. *Territorio*, 84, 167-174.
- Fallatah, A., Jones, S., Mitchell, D., & Kohli, D. (2019). Mapping informal settlement indicators using object-oriented analysis in the Middle East. *International Journal of Digital Earth*, 12(7).
- Faludi, A. (1973). *Planning Theory* (1st ed.). United Kingdom: Pergamon Press.
- Fitchett, A. (2014). Adaptive Co-management in the Context of Informal Settlements. *Urban Forum*, 25(3), 355-374.
- Fox, E. J. (2006). Constructing a pragmatic science of learning and instruction with functional contextualism. *Educational Technology Research and Development*, 54(1), 5-36.
- Fox, E. J. (2008). Contextualistic Perspectives. In J. M. Spector, M. D. Merrill, J. van Merriënboer, & M. P. Driscoll (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (pp. 55-66). Lawrence Erlbaum Associates.
- Goel, N. (2010). Squatter Settlements: the Urban Vernacular? *I.P. Extn.; Patparganj*, 106(Stokes 1962).
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal*, 26(2), 91-108.
- Gwaleba, M. J., & Chigbu, U. E. (2020). Participation in property formation: Insights from land-use planning in an informal urban settlement in Tanzania. *Land Use Policy*, 92(March 2019), 104482.
- Hart, K. (1973). Informal Income Urban Ghana Opportunities and. *The Journal of Modern African Studies*, 11(1), 61-89.
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941.
- Hasgöl, E. (2016). Incremental housing: A participation process solution for informal housing. *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 13(1), 15-27.
- Hayes, S. C., Hayes, L. J., & Reese, H. W. (1988). Finding the philosophical core: a review of Stephen C. Pepper's world hypotheses: A study in evidence. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 1(1), 97-111.
- Jones, P. (2012). Searching for a little bit of utopia - understanding the growth of squatter and informal settlements in Pacific towns and cities. *Australian Planner*, 49(4), 327-338.
- Jones, P. (2019). The shaping of form and structure in informal settlements: A case study of order and rules in lebak siliwangi, Bandung, Indonesia. *Journal of Regional and City Planning*, 30(1), 43-61.
- Kamalipour, H. (2016). Forms of informality and adaptations in informal settlements. *Archnet-IJAR*, 10(3), 60-75.
- Kellett, P. (2011). Contemporary Vernaculars: Informal housing processes and vernacular theory. *International Society for the Study of Vernacular Settlements*, 2(1), 2-12.
- Kohli, D., Sliuzas, R., Kerle, N., & Stein, A. (2012). An ontology of slums for image-based classification. *Computers environment and urban system*, 36(2), 154-163.
- Lejano, R. P., & Del Bianco, C. (2018). The logic of informality: Pattern and process in a São Paulo favela. *Geoforum*, 91(March), 195-205.
- Lombard, M., & Huxley, M. (2011). Self-Made Cities: Ordinary Informality? *Planning Theory & Practice*, 12(1), 120-125.
- Lueder, C. (2018). Urban villages and informal settlements as protagonists of urban futures oa. *Urban Design International*, 23(1), 4-21.

- Mahabir, R., Crooks, A., Croitoru, A., & Agouris, P. (2016). The study of slums as social and physical constructs: Challenges and emerging research opportunities. *Regional Studies, Regional Science*, 3(1).
- Major, C. H., & Savin-Baden, M. (2010). *An Introduction to Qualitative Research Synthesis* (1st ed.). Routledge.
- Marshall, S. (2009). *Cities, Design, and Evolution*. London: Routledge.
- McFarlane, C. (2012). Rethinking Informality: Politics, Crisis, and the City. *Planning Theory and Practice*, 13(1), 89-108.
- Mehrabi, Z. M. (2013). Empowerment experiences in Iran's spontaneous. *World Applied Sciences Journal*, 28(11), 1853-1861.
- Mesgar, M., Ramirez-Lovering, D., & El-Sioufi, M. (2021). Tension, conflict, and negotiability of land for infrastructure retrofit practices in informal settlements. *Land*, 10(12).
- Michelutti, E., & Smith, H. C. (2014). The realpolitik of informal city governance. The interplay of powers in Mumbai's un-recognized settlements. *Habitat International*, 44, 367-374.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography Compass*, 8(8), 529-539.
- Mukhija, V., & Loukaitou-Sideris, A. (2015). Reading the Informal City: Why and How to Deepen Planners' Understanding of Informality. *Journal of Planning Education and Research*, 35(4), 444-454.
- Nadeem, G. F. (2018). A review of the evolution of the concept of low-income housing in the theoretical literature of urban planning and urban management. *Andishe: Scientific-Research Quarterly of Harat University*, 18(2), 33-44. (in Persian)
- NEJATI, N., Sarrafi, M., & Najafzadeh, R. (2021). Explanation of the Role of Power-knowledge in the Spatial Planning with Emphasis on Disciplinary Power and Bio-Power. *Urban Planning Knowledge*, 5(2), 133-151. (in Persian)
- Ouzzani, M., Hammady, H., Fedorowicz, Z., & Elmagarmid, A. (2016). Rayyan-a web and mobile app for systematic reviews. *Systematic Reviews*, 5(1), 1-10.
- Oviedo, D., Okyere, S. A., Nieto, M., Kita, M., Kusi, L. F., Yusuf, Y., & Koroma, B. (2021). Walking off the beaten path: Everyday walking environment and practices in informal settlements in Freetown. *Research in Transportation Business and Management*, 40(June 2020).
- Oxford. (2022). *Context [Definition]*. Oxford Dictionaries. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/context?q=context>
- Paré, G., Trudel, M. C., Jaana, M., & Kitsiou, S. (2015). Synthesizing information systems knowledge: A typology of literature reviews. *Information and Management*, 52(2), 183-199.
- Patel, A., Koizumi, N., & Crooks, A. (2014). Measuring slum severity in Mumbai and Kolkata: A household-based approach. *Habitat International*, 41, 300-306.
- Pepper, S. C. (1942). *World Hypotheses: A Study in Evidence*. University of California press.
- Perold, R., Donaldson, R., & Devisch, O. (2019). Architecture in Southern African informal settlements: A contextually appropriate intervention. *Urbani Izziv*, 30, 96-111.
- Pojani, D. (2019). The self-built city: theorizing urban design of informal settlements. *Archnet-IJAR*, 13(2), 294-313.
- Quintana Vigiola, G. (2022). Informal housing and residents' well-being in Caracas and Sydney: a comparative study of residents' experiences. *Global Discourse*, 12(2), 289-308.
- Rahman, M. (2011). Sustainable squatter housing in the developing world: Changing conceptualization. *Archnet-IJAR*, 5(1), 143-159.
- Rapoport, A. (1988). Spontaneous Settlements as Vernacular Design. In C. V. Patton (Ed.), *Spontaneous Shelter: International Perspectives and Prospects* (pp. 51-77). Temple university press.
- Rapoport, A. (1999). A Framework for studying vernacular design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 16(1), 52-64.
- Roy, A. (2005). Urban informality: Toward an epistemology of planning. *Journal of the American Planning Association*, 71(2), 147-158.

- Roy, A. (2009). Why India cannot plan its cities: Informality, insurgence and the idiom of urbanization. *Planning Theory*, 8(1), 76-87.
- Roy, A. (2012). Urban informality, the production of space and practice of planning. In R. Crane & R. Weber (Eds.), *The Oxford Handbook of Urban Planning* (pp. 691-705). Oxford University Press.
- Saffar Sabzevar, F., Daneshvar, M., Hanaee, T., & Seyedolhosseini, S. M. (2020). Identification of the urban self-organization's dimensions and components using the meta-synthesis method. *Urban Planning Knowledge*, 3(4), 53-71. (in Persian)
- Samper, J. (2014). Toward an Epistemology of the Form of the Informal City: Mapping the Process of Informal City Making. *Informal Settlement Research ISR*, 1-21.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer.
- Sibyan, I. A. (2020). Rethinking slum planning: A comparative study of slum upgrading projects. *Journal of Regional and City Planning*, 31(1), 1-11.
- Slaev, A. D., Cozzolino, S., Nozharova, B., & Ilieva, J. (2022). The spontaneous rules of spontaneous development. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 0(0), 1-17.
- Smit, S., Musango, J. K., Kovacic, Z., & Brent, A. C. (2017). Conceptualising slum in an urban African context. *Cities*, 62, 107-119.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104(August), 333-339.
- Soilemezi, D., & Linceviciute, S. (2018). Synthesizing Qualitative Research: Reflections and Lessons Learnt by Two New Reviewers. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 1-14.
- Soliman, A. M. (2021). The Paradigm of Urban Informality: Laws, Norms, and Practices. In A. M. Soliman (Ed.), *Urban Informality* (pp. 121-156). Springer International Publishing.
- Streule, M., Karaman, O., Sawyer, L., & Schmid, C. (2020). Popular Urbanization: Conceptualizing Urbanization Processes Beyond Informality. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(4), 652-672.
- Tavallaei, N. (2001). Contextualism in Urban Planning. *Memari-Va-Shahrsazi (Honar-Ha-Ye-Ziba)*, 34(10), 34-63. (in Persian)
- Tsenkova, S. (2010). Informal settlements in post-communist cities: Diversity factors and patterns. *Urbani Izziv*, 21(2), 73-84.
- Uddin, N. (2018). Assessing urban sustainability of slum settlements in Bangladesh: Evidence from Chittagong city. *Journal of Urban Management*, 7(1), 32-42.
- UN-Habitat. (2004). *Urban Indicators Guidelines – UN-Habitat* (Issue August).
- Venerandi, A., Iovene, M., & Fusco, G. (2021). Exploring the similarities between informal and medieval settlements: A methodology and an application. *Cities*, 115(May), 103211.
- Verniz, D., & Duarte, J. P. (2021). Santa Marta Urban Grammar: Unraveling the spontaneous occupation of Brazilian informal settlements. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 48(4), 810-827.
- Vuksanović-Macura, Z., & Mišćević, I. (2021). Excluded communities and participatory land-use planning: experience from informal Roma settlements in Serbia. *Environment and Urbanization*, 33(2), 456-477.

شناسایی اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه الگوی مبتنی بر زمینه با استفاده از روش فراترکیب^۱

غلام فاروق ندیم^۱، سید مسلم سیدالحسینی^{۲*}، تکتیم حنایی^۳، هادی سروری^۴

^۱ دانشجوی دکتری شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۲ دانشیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۳ دانشیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۴ استادیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

* نویسنده مسئول: seyedolhosseini5930@mshdiau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
دانش شهرسازی، ۱۴۰۲ دوره ۷ شماره ۲، صفحات ۹۱-۱۱۰ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵ مقاله پژوهشی	بیان مسئله: بررسی دانش تولید شده درباره سکونتگاه‌های غیررسمی به شناسایی دو خلاء مهم نظری می‌انجامد؛ اولاً باوجود اینکه زمینه‌گرایی در مباحث مختلف شهرسازی ورود نموده اما جای آن به عنوان یک نظریه مستقل برای توضیح فرایند توسعه شهری غیررسمی خالی به نظر می‌رسد. ثانیاً، گویا ادبیات نظری شهرسازی فاقد چارچوب اصولی منسجمی است که توسط تحلیلی زمینه‌ای از الگوی توسعه کالبدی این سکونتگاه‌ها بدست آمده باشد. هدف: هدف این پژوهش تحلیل ابعاد زمینه به کمک دیدگاه زمینه‌گرایی به منظور توضیح توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی است. همچنین این پژوهش در تلاش برای تدوین چارچوب نظری منسجمی از اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی در مطالعه‌ای زمینه‌ای می‌باشد. روش: این پژوهش از روش فراترکیب و الگوی هفت مرحله‌ای ساندلوسکی و باروسو بهره برده است طوریکه اولاً ۴۲۲ مقاله از طریق جستجوی نظام‌مند بدست آمده که پس از غربالگری به کمک نرم افزار Rayyan، ۲۷ مقاله در فرایند پژوهش قرار گرفته اند. سپس مقالات منتخب به کمک نرم افزار MAXQDA بر اساس سوالات تحقیق مورد کدگذاری استقرایی قرار گرفته و در گام‌های بعدی به تحلیل و سنتز مفاهیم مستخرج پرداخته شده است. یافته‌ها: انتزاع اطلاعات از منابع منتخب به شناسایی ۱۰۹۲ کد انجامیده است. همخوان یابی و ترکیب کدها به یک مقوله جانبی: اطلاعات توصیفی منابع و پنج مقوله اصلی: زمینه کلان، زمینه محلی، کارکرد زمینه، واکنش به زمینه، عوامل مداخله گر و در ادامه به چهار نوع اصل توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی یعنی اصول فرایندی، محتوایی، مدیریتی، ضوابط-مقرراتی و مشترک منتهی شده است. نتیجه‌گیری: اولاً سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده‌ای مبتنی بر زمینه بوده و برای درک منطق حاکم بر آنها نیاز به تحلیل زمینه در مقیاس‌های کلان و محلی است. ثانیاً اصول حاکم بر توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی در فرایندی چرخه‌ای، دائماً در حال تکامل و ارتقا هستند. در نتیجه، توسعه شهری غیررسمی، پویایی لازم را برای تطابق با دگرگونی نیازها و شرایط داشته و تاب‌آور، استطاعت‌پذیر، و پایدار عمل می‌نماید.
کلیدواژه‌ها: سکونتگاه‌های غیررسمی، توسعه کالبدی، زمینه‌گرایی، نظریه برنامه‌ریزی شهری، فراترکیب	نکات برجسته: • غنی سازی دانش شهرسازی از طریق کمک به طرح و تبیین فراگیر مطالعه زمینه‌ای از توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی • صورت‌بندی متفاوت نظریه برنامه‌ریزی شهری به شکل "نظریه برنامه‌ریزی شهری غیررسمی" از طریق ایجاد چارچوب اصولی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول تحت عنوان: "تحلیل الگوی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی زمینه محور، نمونه موردی: هرات-افغانستان" است که با راهنمایی نویسنده‌گان دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم انجام شده است.

ارجاع به این مقاله: غلام‌فاروق، ندیم، سیدالحسینی، سید مسلم، حنایی، تکتیم، سروری، هادی. (۱۴۰۲). شناسایی اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه الگوی مبتنی بر

زمینه با استفاده از روش فراترکیب. *دانش شهرسازی*، ۷(۲)، ۹۱-۱۱۰. Doi: [10.22124/UPK.2023.22806.1801](https://doi.org/10.22124/UPK.2023.22806.1801)

بیان مسئله

در چندین دهه اخیر بخش اعظمی از پژوهش‌های شهری به مطالعه سکونتگاه‌های غیررسمی^۱ اختصاص یافته است. مبنای نظری این تحقیقات بسیار متفاوت بوده که منجر به خلق طیف وسیع و متنوعی از توضیحات پیرامون این سکونتگاه‌ها شده است. با اندکی ساده‌انگاری می‌توان تحقیقات انجام‌شده در این حوزه را در دو گروه صورت‌بندی نمود.

نخست، تحقیقات پرشماری بر دیدگاه مرسوم و رایج دوگانه گرا قوام‌یافته‌اند. از این منظر سکونتگاه‌های غیررسمی به‌صورت مستقل توضیح داده نمی‌شوند بلکه توسط کاستی‌ها در مقایسه با سکونتگاه‌های رسمی، شناخته‌شده و توضیح داده می‌شوند. این چارچوب به‌صورت خطی و دوگانه‌گرای متن-حاشیه و رسمی-غیررسمی در اسناد دفتر جهانی اسکان بشر (هیتات^۲، ۲۰۰۴) و تحقیقات پرشماری دیگری همچون (داویس^۳، ۲۰۰۶؛ کوهلی، کارله و استین^۴، ۲۰۱۲؛ پاتل، کویزومی و کروکس^۵، ۲۰۱۴؛ فالاته، جونز، میتچل و کوهلی^۶، ۲۰۱۹) مورد استفاده قرار گرفته است. عدم التفات به شخصیت مستقل این سکونتگاه‌ها و همچنین نادیده‌انگاری ظرفیت آن‌ها در پاسخ‌گویی به نیازها به‌عنوان نقدهایی است که به این دیدگاه وارد شده است (روی^۷، ۲۰۰۵؛ کالوگرو^۸، ۲۰۱۱؛ ابوبکر، رومایس و سلامه^۹، ۲۰۱۷). دیدگاه جایگزین در زاویه مخالف دیدگاه نخست قرار گرفته و توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را به‌صورت مستقل و توسط ویژگی‌های ذاتی آن‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. درواقع این دیدگاه توسط نظریه‌های مختلفی سعی در توضیح توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی دارد. به‌طور مثال: دوی^{۱۰} از نظریه تجمع^{۱۱} (دوی، ۲۰۱۲)، لیجانو و دل‌بیانکو^{۱۲} از نظریه عمل بوردیو (لیجانو و دل‌بیانکو، ۲۰۱۸)، کالوگرو از نظریه رژیم شهری کلنرس استون^{۱۳} (کالوگرو، ۲۰۱۹)، سامپر^{۱۴} از نظریه تدریج‌گرایی (سامپر، ۲۰۱۴)، کلیت^{۱۵} از نظریه بوم‌گرایی (کلیت، ۲۰۱۱) برای توضیح توسعه و خصوصیات کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی بهره برده‌اند.

از سوی دیگر زمینه‌گرایی مبحث بسیار وسیعی در معرفت‌شناسی بوده که با کار استفن پیر^{۱۶} به یکی از چهار جهان‌بینی فلسفی تبدیل شد (پیر، ۱۹۴۲). زمینه‌گرایی هر رویدادی را به‌عنوان کنش جاری و غیرقابل تفکیک از بستر کنونی (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی) و تاریخی آن تفسیر می‌کند. زمینه‌گرایی در ادامه با تحقیقات مختلفی همچون تلاش‌های اریک فوکس^{۱۷} (فوکس، ۲۰۰۶، ۲۰۰۸) شفاف‌تر گشته و توسط عده‌ای از محققین وارد سایر حوزه‌های علمی همچون شهرسازی (تولایی، ۱۳۸۰) شده است.

زمینه‌گرایی در توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی نیز توسط تعدادی از پژوهش‌ها به‌صورت بخشی به کار گرفته‌شده طوری که زمینه در این پژوهش‌ها به‌عنوان عنصری تأثیرگذار در امر توسعه صورت‌بندی شده است. به‌طور مثال: تحقیق جونز، شکل‌گیری، ساختاری بندی و نظم فضایی این سکونتگاه‌ها را در اندونزی مبتنی با زمینه اجتماعی- فرهنگی به بحث گرفته (جونز^{۱۸}، ۲۰۱۹)، تحقیق دیگری به مفهوم‌سازی این سکونتگاه‌ها در زمینه مرتبط با آفریقا پرداخته (اسمیت، موسانگو، کواچیک و برنت^{۱۹}، ۲۰۱۷)، مطالعه دیگری به دنبال شناسایی منطق حاکم بر توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی بوده و به‌طور تلویحی به زمینه‌محوری در این سکونتگاه‌ها پرداخته است (لیجانو و دل‌بیانکو، ۲۰۱۸) و همچنین بنی‌هاشمی با درکی فراگیر از زمینه‌گرایی آنرا در ارزیابی توسعه میان افزایش محلات شهری بکار برده است (بنیه

^۱ نتایج مطالعات انجام شده در قدم اول نشان از عدم توافق پیرامون اصطلاح مناسب سکونتگاه‌های برسمیت شناخته نشده داشته است (Panori et al., 2019; Soliman, 2021, p. 148). وجه مشترک این اصطلاحات، القای پیش‌دوری‌های غالباً منفی مخاطب است. مثلاً زاغه‌نشینی به تصور محلات کثیف، فقر و بیماری می‌انجامد، حاشیه‌نشینی تصور انزوای فضایی، اقتصادی و اجتماعی را زنده کرده و سکونتگاه‌های عدوانی تصور تملک زمین از طریق زور اشاره دارند (ندیم، ۱۳۹۸). بنابراین ما نیز به پیروی از محققین مختلف (Hasgül, 2016; Kellett, 2011; Rapoport, 1988; Salinas, 2021) ترجیح می‌دهیم اصطلاح سکونتگاه‌های خودانگیخته مورد استفاده قرار گیرد اما عدم فراگیری این اصطلاح، نگارنده گان را مجبور به استفاده از اصطلاح رایج سکونتگاه غیررسمی نموده است.

²UN-Habitat

³Davis

⁴Kohli, Sliuzas, Kerle, & Stein

⁵Patel, Koizumi & Crooks

⁶Fallatah Jones, Mitchell & Kohli

⁷Roy

⁸Calogero

⁹Abubakar, Romice & Salama

¹⁰Kim Dovey

¹¹Assemblage

¹²Lejano & Del Bianco

¹³Clarence Stone

¹⁴Samper

¹⁵Kellett

¹⁶Stephan Pepper

¹⁷Eric Fox

¹⁸Jones

¹⁹Smit, Musango, Kovacic & Brent

هاشمی ویجویه، ۱۳۹۷). باوجود اینکه مطالعات مذکور بسیار باارزش و راهگشا می‌باشند، اما هنوز در ادبیات نظری جای دیدگاه زمینه‌گرایی برای توضیح توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی به شکل یک چارچوب منسجم خالی به نظر می‌رسد. به عبارتی دیگر هرکدام از مطالعات یادشده به پژوهش درباره جزئی از اجزاء یا جانبی از جوانب زمینه پرداخته‌اند و در این میان جای یک تحقیق انسجام بخش که الگوی کامل توسعه غیررسمی را مبتنی با زمینه ارائه نماید، خالی است. بنابراین مطالعه پیش رو می‌پرسد: چگونه می‌توان توسعه کالبدی غیررسمی را توسط نظریه زمینه‌ای توضیح داد؟ همچنین، چارچوب اصولی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی مبتنی بر زمینه چیست؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها، این تحقیق در پی شناسایی، پیوند و ترکیب تحلیلی پژوهش‌های است که به شکلی از زمینه‌گرایی در توضیح توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی استفاده نموده‌اند. در قدم بعدی سنتز نتایج و دیدگاه‌های این پژوهش‌ها توسط روش فراترکیب در نظر بوده که نهایتاً به یک مدل کلی نسبت کامل از اصول زمینه‌ای منجر شود که توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را رهبری می‌نماید. بنابراین، در قسمت‌های آتی ابتدا به مرور ادبیات نظری پرداخته شده است. سپس روش‌شناسی به شکل مبسوط تشریح شده و یافته‌های تحقیق در قالب جداول و اشکال نشان داده شده است. در ادامه، بحث در مورد یافته‌ها و در آخر نیز نتیجه‌گیری ارائه شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سکونتگاه‌های غیررسمی

مرور ادبیات مرتبط با موضوع سکونتگاه‌های غیررسمی نشان می‌دهد که بحث در این مورد دهه‌هاست ادامه دارد. در نتیجه تضارب و تنوع آرا فوق‌العاده گسترده به نظر می‌رسد طوری که جمع‌بندی همه دیدگاه‌های مرتبط، تحقیقی مستقل می‌طلبد. اما به‌طور کلی می‌توان چهار پارادایم: دوگانه‌گرایی رسمی - غیررسمی، ساختارگرایی، قانون‌گرایی و یک سبک توسعه شهری^۱ را در ارتباط با سکونتگاه‌های غیررسمی شناسایی نمود که در جدول (۱) توضیح داده شده است.

جدول ۱

پارادایم‌های مسلط بر تحقیقات مرتبط با سکونتگاه‌های غیررسمی

دیدگاه	تعریف	پیشنهاده	نظریه پردازان	نقد دیدگاه
دوگانه‌گرایی	غیررسمیت یک بخش (اقتصادی، کالبدی و غیره) مجزا و قابل تفکیک از رسمیت است.	رسمی‌سازی و تبدیل نمودن غیررسمی به رسمی	هارت ^۲ (هارت، ۱۹۷۳)	عدم توانایی درک رابطه غیرخطی رسمیت / غیررسمیت و نپذیرفتن آن
ساختارگرایی	غیررسمیت برآمده از توسعه نامتوازن منتج از کاپیتالیسم جهانی است.	تغییر ساختار کلان (جهانی) توزیع ثروت	کاستلز، هاروی و داویس ^۳ (کاستلز، ۱۹۷۹؛ هاروی، ۲۰۰۳ و داویس، ۲۰۰۶)	نقد ساختارهای اقتصاد جهانی و عدم داشتن پیشنهاد در سطح محلی
قانون‌گرایی	چارچوب‌های قانونی پیچیده دولتی مانع نجات فقرا از فقر از طریق ورود ملکیت آن‌ها به اقتصاد رسمی شده است.	رسمیت بخشیدن ^۴ به ملکیت و دارایی فقرا	دسوتو ^۵ (دسوتو، ۱۹۸۹)	تردید در لازمی تأمین امنیت مالکیت، چون امنیت مالکیت ادراکی هم‌اکنون وجود دارد
یک سبک توسعه شهری	غیررسمیت یک بخش (در مقابل رسمیت) نه بلکه یک روش توسعه شهری و تولید فضا است.	حمایت از سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان سبک جدید توسعه	الصیاد و روی ^۶ (الصیاد، ۲۰۰۴ و روی، ۲۰۰۵)	عدم تعریف ابزار لازم برای درک جزئیات توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی

نگارنده بر اساس لومبارد و هوگسلی^۷، ۲۰۱۱؛ موخیا و لوکیتو-سیدریس^۸، ۲۰۱۵؛ فدایی^۹، ۲۰۱۸

نقد دیدگاه‌های دوگانه‌گرایی، ساختارگرایی و قانون‌گرایی، به قوت گرفتن دیدگاه جدید توسعه شهری انجامید و با تلاش پژوهشگرانی همچون الصیاد در پژوهش «غیررسمیت شهری به‌عنوان یک روش جدید زندگی» شکل بهتری یافت (الصیاد، ۲۰۰۴). آنانیا روی یکی دیگر از نظریه‌پردازان مهم این عرصه معتقد است که غیررسمیت یک بخش در مقابل رسمیت نبوده بلکه یک روش توسعه و تولید فضا است

¹Formal/informal Dualism, Structuralism, Legalism, and Mode of space production/urban development

²Hart

³Castells, Harvey & Davis

⁴Titling

⁵De Soto

⁶Alsayyad & Roy

⁷Lombard & Huxley

⁸Mukhija & Loukaitou-Sideris

⁹Fadaei

(روی، ۲۰۰۵، ۱۴۸) چون فراتر از یک بخش (اقتصادی) به همه جوانب شهری وارد شده و خود را بازتولید می‌کند (مک فارلین، ۲۰۱۲، ۱۵۰).

گونه‌های از این نوع برنامه‌ریزی قبلاً تحت عنوان برنامه‌ریزی سنتی وجود داشت (گول^۲، ۲۰۱۰؛ کلیت، ۲۰۱۱؛ مولد^۳، ۲۰۱۴؛ ونیراندی، لوین و فوسکو^۴، ۲۰۲۱). اما ظهور مدرنیسم و پارادایم برنامه‌ریزی رسمی به شکل خیابان‌های مستقیم و فضاهای منطقه بندی شده، سبب بدبینی به برنامه‌ریزی سنتی شده و این نوع برنامه‌ریزی به ناکارآمدی و عقب‌ماندگی متهم گشت. علت این درک، مقایسه غیرموجه توسعه سنتی و مدرن بدون در نظر داشت منطق و نظم بسیار متفاوت حاکم بر این دو نوع توسعه بوده است (لیجانو و دل‌بیانکو، ۲۰۱۸). اما به‌مرور زمان برنامه‌ریزی مردمی به موضوعی جالب برای برنامه‌ریزی انعطاف‌پذیر و پاسخگو به شهر پراکنده و غیرقابل پیش‌بینی قرن بیست‌ویک تبدیل شده و به‌عنوان اصلاحی برای برنامه‌ریزی دیوان‌سالارانه‌ای که عدم انعطاف‌پذیری طرح‌های شهری را بار آورده، دیده می‌شود (دولین^۵، ۲۰۱۸، ۷؛ مه‌ابیر، کروکس، کرویترو و آگوریس^۶، ۲۰۱۷، ۷). راپوپورت^۷ در این باره چنین گفته است: «چگونه افرادی که اغلب بی‌سوادند، منابع محدود در اختیار دارند طوری که در محدودیت‌های سخت‌گیرانه اقتصادی، اطلاعاتی، سیاسی فعالیت می‌کنند، می‌توانند محیط‌هایی ایجاد کنند که حداقل از نظر من به لحاظ ارتباط اجتماعی و کیفیت ادراکی بسیار برتر از دستورالعمل طراحی است که در مکان‌های دیگر کار می‌کنند؟ این محیط‌ها اغلب حتی کیفیت بالاتری نسبت به کار طراحی دارد که در مکان‌های توسعه‌یافته‌تر و ثروتمندتر کار می‌کنند. سکونتگاه‌های خودانگیخته اغلب از نظر کیفیت قابل مقایسه با سکونتگاه‌های بومی که بسیاری از طراحان حرفه‌ای آن را تحسین می‌کنند، هستند» (راپوپورت، ۱۹۸۸، ۷۲).

توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی در چارچوب‌های حقوقی، سیاسی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و اقتصادی به‌طور عمیق مورد مطالعه قرار گرفته اما به توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی در پارادایم جدید کمتر پرداخته شده است (پوجانی^۸، ۲۰۱۹، ۲؛ سامپر، ۲۰۱۴، ۷). علت‌های متعددی در این مورد مطرح شده که یکی از مهم‌ترین علل این است که دانش شهرسازی فاقد ابزارهای لازم و مناسب برای مطالعه فرآیندهای تدریجی توسعه شهری در منطق توسعه غیررسمی است (سامپر، ۲۰۱۴، ۱۱). در همین راستا مارشال^۹ به دو نوع الگو توسعه اشاره می‌کند که اولی الگو/نظم سیستماتیک کاملاً آشکار و دیگری نظم خاص که ضمنی و غیر آشکار بوده و به‌راحتی قابل تشخیص نیست (مارشال، ۲۰۰۹). عارفی معتقد است که الگوی توسعه سیستماتیک نتیجه برنامه‌ریزی و اجرای بالا به پایین و طرح‌های توسعه شهری سفت‌وسخت بوده که به‌راحتی می‌توان در کالبد شهرها مشاهده نمود. اما در مقابل الگوی قرار دارد که پایبند اصولی خاص از جنس حس مشترک، تجربه، آینده‌نگری بوده و همیشه در حال تحول و ساخته شدن است (عارفی^{۱۰}، ۲۰۱۱، ۵۴). بنابراین، الگوی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی قوام‌یافته بر ویژگی‌ها و اصولی منحصر به فرد است. بنابراین نظریه برنامه‌ریزی شهری در توضیح توسعه این سکونتگاه‌ها، تحقیق در این حیطه را دشوارتر می‌گرداند. بنا بر توضیحات ارائه شده برای تدوین مدل تحلیلی اولیه باید از مطالعات متنوعی استفاده نمود. بدین ترتیب در قدم اول، با الگوبرداری از فالودی^{۱۱} (۱۹۷۳) و همچنین چارچوب پیشنهادی مطالعه توسعه بومی راپوپورت (۱۹۹۹)، می‌توان اصول کالبدی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را در دو دسته: اصول فرایندی و اصول محتوایی لحاظ نمود. طوری که، اصول فرایندی، فرایند برنامه‌ریزی و شکل‌گیری را توضیح داده و اصول محتوایی، اصولی است که کالبد این سکونتگاه‌ها بر بنیاد آن‌ها توسعه یافته است (شکل ۱).

ثانیاً، مقیاس و اهمیت آن برای درک منطق حاکم بر الگوی کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی بسیار کلیدی است. مه‌ابیر عارفی معتقد است که هر مطالعه که به تحلیل الگوی و نظم سکونتگاه‌های غیررسمی می‌پردازد لاجرم موضوع مقیاس در قلب آن مطالعه قرار خواهد داشت (عارفی، ۲۰۱۱، ۴۵). محمد مشاری النعیم مطالعات گسترده‌ای در زمینه درک فرم، اجزای اصلی و سلسله‌مراتب شهری در شهرهای مختلف عربستان انجام داده است (النعیم^{۱۲}، ۲۰۲۰، ۲۰۲۲). وی در مطالعات خود از سه مقیاس مختلف سلسله مراتبی: سکونتگاه، ساختمان

¹McFarlane

²Goel

³Mould

⁴Venerandi, Iovene, & Fusco

⁵Devlin

⁶Mahabir, Crooks, Croitoru, & Agouris

⁷Rapoport

⁸Pojani

⁹Marshall

¹⁰Arefi

¹¹Faludi

¹²Alnaim

و اجزای معماری ساختمان نام برده است. پوجانی بنا بر مطالعه دیگری دو مقیاس سکونتگاه و ساختمان را در نظر گرفته شده است (پوجانی، ۲۰۱۹، ۳). این تحقیق نیز به خاطر جلوگیری از پیچیدگی بیش از حد به این دو مقیاس اکتفا کرده است (شکل ۱).

ثالثاً، ابعاد کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی موضوع دیگری است که باید مشخص گردد. برای این منظور، در قدم اول جستجوها نشان می‌دهد که تحقیقی که چارچوب کاملی از ابعاد کالبدی این سکونتگاه‌ها را ارائه کرده باشد، تاکنون انجام نشده است. اما مطالعه تحقیقات مختلف نشان می‌دهد که مهم‌ترین ابعاد کالبدی این سکونتگاه‌ها می‌توانند شامل موارد آتی باشند: موقعیت، فرم، الگوی کاربری زمین، الگوی شبکه دسترسی، فضاهای عمومی، تراکم ساختمانی، سبب پارسل‌ها، مصالح و فناوری ساخت و ساز (گول، ۲۰۱۰؛ دوی و کینگ^۱، ۲۰۱۱؛ بن‌هموچ^۲، ۲۰۱۱؛ سامپر^۳، ۲۰۱۴؛ کمالی‌پور^۴، ۲۰۱۶؛ پوجانی، ۲۰۱۹؛ النعیم^۵، ۲۰۲۰، ۲۰۲۲). این ابعاد به شکل پیش‌فرض در این تحقیق در نظر گرفته شده و در چارچوب آگاهی‌بخش (شکل ۱) ارائه شده است.

رابعاً، نوع تملیک زمین در سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یک عامل مداخله‌گر عمل می‌نماید. احمد سلیمان استاد دانشگاه اسکندریه فرایند برنامه‌ریزی توسعه و همچنین محصول تولیدشده (سکونتگاه) را مرتبط با نوع مالکیت ارزیابی نموده است. وی الگوی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را نظر به نوع مالکیت به سه دسته تقسیم می‌نماید: سکونتگاه‌های شبه غیررسمی، عدوانی و سابقاً/بعداً رسمی. نوع اول به سکونتگاه‌های گفته شده که خارج از رویه‌های تعیین شده دولتی بروی زمین‌های کشاورزی دارای سند ملکیت، توسعه می‌یابد. نوع دوم سکونتگاه‌های که بروی زمین دولتی بدون سند ملکیت و خارج از چارچوب قانونی و ساختار اقتصادی شهر توسعه یافته است. نوع سوم شامل مسکن ساخته شده در زمین‌های دولتی یا خصوصی است که ابتدا مسکن رسمی بوده و در چارچوب قانونی ساخته شده، اما تغییر یافته و اکنون غیررسمی شده‌اند و یا برعکس، بدین معنی که ابتدا غیررسمی بوده و اکنون با پرداخت جریمه از سوی دولت به رسمیت شناخته شده‌اند (سلیمان^۶، ۲۰۲۱). چهار مورد فوق در کنار یکدیگر به شکل‌گیری بخشی از چارچوب آگاهی‌بخش تحقیق (شکل ۱) کمک کرده و قسمت دیگر آن در رابطه با زمینه و زمینه‌گرایی است که در بخش بعدی توضیح داده شده است.

زمینه‌گرایی و سکونتگاه‌های غیررسمی

استفان پیر در سال ۱۹۴۲ کتابی تحت عنوان فرضیه‌های جهانی: مطالعه‌ای در شواهد^۵ نوشت که درواقع فلسفه در مورد فلسفه بود. وی تمام جهان‌بینی‌ها را در چهار گروه فرم‌گرایی، ماشین‌گرایی، اندام‌گرایی و زمینه‌گرایی دسته‌بندی نمود (پیر، ۱۹۴۲). زمینه‌گرایی جهان‌بینی است که با فلسفه پراگماتیسم رابطه نزدیکی دارد (آهرن، بیرن و لیوی^۷، ۲۰۱۶، ۱۱۴). همان‌طور که ویلیام جیمز از نظریه‌پردازان فلسفه پراگماتیسم می‌گوید: حقیقت یک ایده، خاصیت تصاحب‌شده ذاتی آن نیست بلکه رویدادها حقیقت آن را آشکار می‌کنند (فوکس، ۲۰۰۸، ۵۹) در زمینه‌گرایی نیز حقیقت و معنای امور در کارکرد مفید آن‌ها نهفته است.

با وجود استفاده گسترده از اصطلاح «زمینه» در تحقیقات مختلف، تعریف دقیق آن هنوز در دسترس نیست (کمپل^۸، ۲۰۱۸، ۱۰). در فرهنگ لغات به شرایط و وضعیتی که پدیده‌ای وجود داشته، اتفاق افتد و یا بتواند به توضیح بهتر آن کمک کند، بستر یا زمینه^۹ اطلاق می‌گردد (کمبریج، ۲۰۲۲؛ آکسفورد، ۲۰۲۲). بنابراین زمینه عامل مؤثر در شکل‌گیری یک رویداد، چارچوبی برای درک آن و معیاری برای ارزیابی موفقیتش شمرده می‌شود. زمینه‌گرایی نیز طرز فکری است که هر رویداد را به‌عنوان یک کنش جاری و غیرقابل تفکیک از بستر کنونی و تاریخی آن تفسیر می‌کند (فوکس، ۲۰۰۸، ۵۵). البته اشاره به بستر تاریخی، نه به‌عنوان توصیف مرده از یک امر انجام‌شده، بلکه این توصیف در جریان کنش صورت گرفته، طوری که گذشته و آینده در کنش جاری وجود دارد (هیئس‌اس، هیئس‌ال و ریس^{۱۰}، ۱۹۸۸، ۱۰۰).

در مبحث توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی نیز چه چیزی کامپونگ‌های جاکارتا، فولاهای ریو، باریاداس‌های لیما، باستیزهای کلکته، خلونگ‌های بانکوک، شانتی‌های ژوهانسبورگ را که دارای عینیت متفاوت است، به یکدیگر ربط داده و توضیح‌پذیر می‌کند؟ پوجانی معتقد است که ریسمان وحدت‌بخش، زمینه خاصی است که زیربنای تولید این سکونتگاه‌ها بوده است (پوجانی، ۲۰۱۹، ۴). بعلاوه، سامپر نیز معتقد

¹Dovey & King

²Ben-Hamouche

³Kamalipour

⁴Soliman

⁵World Hypotheses: A study in Evidence

⁶Formism, Mechanism, Organism, and Contextualism

⁷Ahern, Byrne, & Leavy

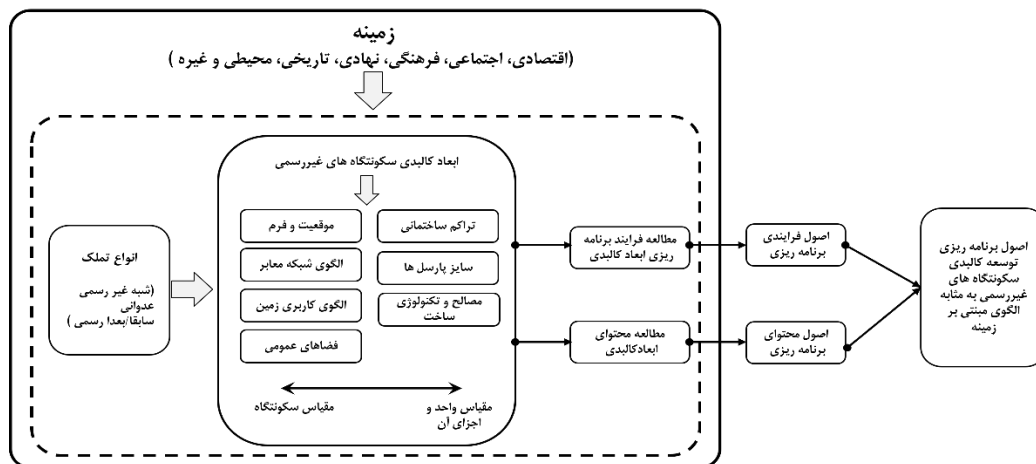
⁸Campbell

⁹Context

¹⁰Hayes, S. Hayes, L. & Reese

است که تحلیل الگوی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را نمی‌توان از زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی آن‌ها جدا نمود (سامپر، ۲۰۱۴، ۳). بنابراین زمینه یا بستر مهم‌ترین عنصر در شکل‌گیری این سکونتگاه‌ها و عمده‌ترین ابزار برای توضیح آن‌ها شمرده می‌شود. اما تبدیل کردن زمینه به چارچوب تحلیلی محدود و معین برای توضیح پدیده‌ها بحثی دشوار و عمل‌گرایانه است. در این باره اریک فوکس می‌پرسد: آیا یک زمینه‌گرا می‌داند که چه ابعاد و چه مقدار از ویژگی‌های مشخص یک زمینه برای توصیف قابل قبول یک رویداد، مناسب است؟ وی پاسخ این سؤال را به هدف تحلیل منوط می‌داند چراکه هدف تحلیل نقش تعیین‌کننده‌ای در مشخص شدن ابعاد مورد مطالعه خواهد داشت (فوکس، ۲۰۰۸، ۵). بنابراین ابعادی که یک زمینه‌گرا در تحلیل خود بکار می‌برد موضوعی از پیش تعیین‌شده نیست بلکه وابسته به اهداف تحقیق وی بوده، در جریان انجام تحقیق شکل گرفته و حتی تغییر می‌یابد. در نتیجه، به عنوان یک چارچوب اولیه، همه ابعاد زمینه‌ای در نظر گرفته شده و شرایطی وجود دارد که نتایج تحقیق در نهایی سازی ابعاد زمینه‌ای سکونتگاه‌های غیررسمی سهیم گردد.

شکل (۱) مدل تحلیلی تحقیق را نشان می‌دهد که بر بنیاد توضیحات ارائه شده تا این قسمت تدوین شده است. این شکل نشان می‌دهد که زمینه به عنوان عامل تولیدگر و اثرگذار بر ابعاد مختلف و روندهای متنوع توسعه اثر می‌گذارد. همچنین زمینه بستر شکل‌گیری سکونتگاه و ابعاد کالبدی آن است که در دو مقیاس نشان داده شده است. مطالعه و تحلیل الگوی توسعه و ابعاد کالبدی سکونتگاه به شناسایی دو نوع اصل توسعه کالبدی (فرایندی و محتوای) می‌انجامد. اصول فرایندی قدم‌های برنامه‌ریزی و اصول محتوایی تبیین‌کننده ابعاد کالبدی این سکونتگاه‌هاست. تمام اصول شناسایی شده در کنار یکدیگر به شکل‌گیری الگوی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه الگوی مبتنی بر زمینه منجر خواهد شد. در این میان نوع تملک زمین به عنوان یک عامل مداخله‌گر عمل می‌نماید. بدین معنی که نوع تملک، مستلزم شرایط مختص خود از فرایند برنامه‌ریزی و توسعه فضا خواهد بود.

شکل ۱. مدل تحلیلی تحقیق

روش‌شناسی

هدف این تحقیق شناسایی اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه الگوی مبتنی بر زمینه است. درواقع این تحقیق در تلاش برای شناسایی اصولی است که تحقیقات دیگر به صورت بخشی به آن رسیده‌اند تا در قدم بعدی از طریق تلفیق و ترکیب این اصول، چارچوب منسجم مطالعه زمینه‌ای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را شکل دهد؛ بنابراین تحقیق پیشرو در شمار تحقیقات فرا مطالعه و گونه فراترکیب قرار می‌گیرد. فرا ترکیب به روش‌شناسی گفته می‌شود که در پی عمومیت بخشیدن به نتایج تحقیقات کیفی، ارائه تفسیر جدید از یافته‌های تحقیقات گذشته و وسعت دادن به درک پدیده از طریق تلفیق، یکپارچه‌سازی، مقایسه یافته‌های مطالعات کیفی است (گرنث و بوث^۱، ۲۰۰۹؛ آگویر و بولتون^۲، ۲۰۱۴؛ پاری، ترودل، جانا و کیتسویو^۳، ۲۰۱۵).

فرایند اجرای فراترکیب در تحقیقات مختلف و نزد نظریه‌پردازان این حوزه متنوع بوده اما کلیتی یکسان دارند (عابدی جعفری و امیری، ۱۳۹۸). به طور مثال اسنایدر^۴ فرایند این تحقیقات را در چهار مرحله: طراحی، اجرا، تحلیل و در آخر نیز ساختار بندی و نوشتن تدوین نموده (اسنایدر، ۲۰۱۹)، سویلیمیزی و لینکسیفیسیت^۵ نیز فرایند چهار مرحله‌ای: مرحله اولیه شناسایی تحقیقات، بررسی تحقیقات شناسایی شده،

¹Grant & Booth

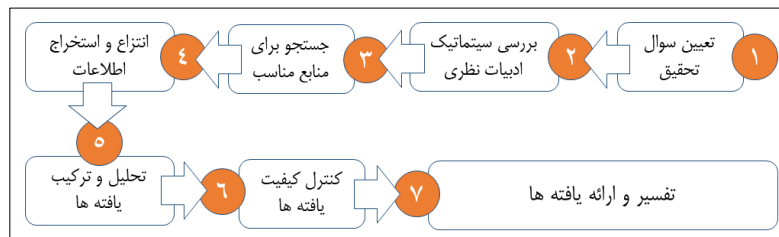
²Aguirre & Bolton

³Paré, Trudel, Jaana & Kitsiou

⁴Snyder

⁵Soilemezi & Linceviciute

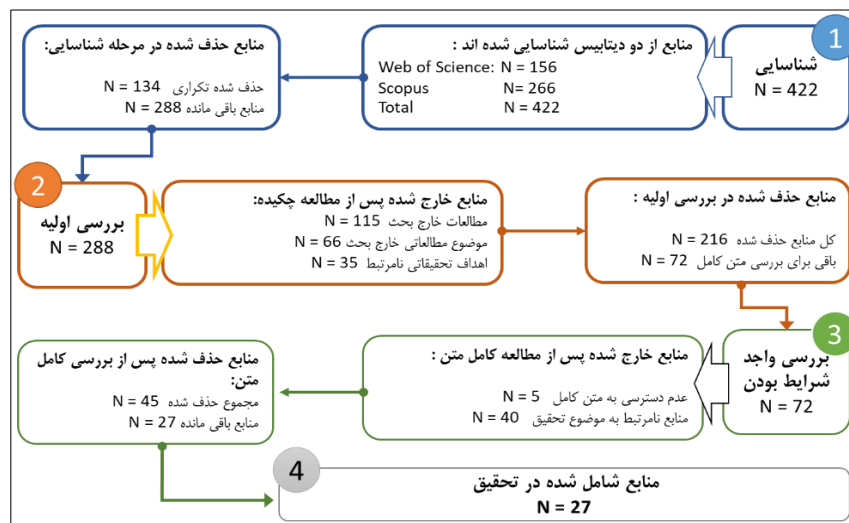
شامل سازی تحقیقات و مرحله اخیر ترکیب و گزارش نویسی بکار گرفته‌اند (سویلیمیزی و لینکسیفیسیت، ۲۰۱۸)، تحقیق راوین، برادرسن و سمرز^۱ (۲۰۱۱) به مطالعه چندین الگو پرداخته و با تکیه بر الگوی میجور و سیون بادن^۲ (۲۰۱۰) فرایندی شش مرحله‌ای: طرح مسئله، جستجوی جامع، بررسی منابع به دست آمده، تحلیل یافته‌ها، ارائه نتایج سنتز شده و بازتاب بر فرایند را پیشنهاد داده‌اند. ساندلوسکی و باروسو^۳ (۲۰۰۷) در کتاب خود فرایندی هفت مرحله‌ای را پیشنهاد کرده‌اند که در شکل (۲) نمایش داده شده که در این تحقیق نیز به خاطر کامل بودن مورد استفاده قرار گرفته است. شش مرحله اول این فرایند در همین بخش و مرحله هفتم در یافته‌ها و بحث تشریح شده است.

شکل ۲. فرایند هفت مرحله‌ای فراترکیب بر اساس ساندلوسکی و باروسو

مرحله اول: سؤال اصلی تحقیق در مورد اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به صورت زمینه‌ای بوده که برای عملیاتی نمودن این پرسش، چهار پرسش فرعی مطرح گردیده است. اول، عوامل زمینه‌ای اثرگذار بر برنامه‌ریزی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی کدام‌اند؟ دوم، کدام اصول زمینه‌ای، فرایند برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی را رهبری کرده‌اند؟ سوم، اصول کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی کدام‌اند و چگونه دسته‌بندی می‌گردند؟ و چهارم، عوامل مداخله‌گر بر برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی در خوانشی زمینه‌محور کدام‌اند؟

در مرحله دوم، جستجو در دو پایگاه وب‌آف‌ساینس و اسکوپوس در تاریخ ۱۷ خرداد ۱۴۰۱ صورت گرفته است. طبق پروتکل، واژگان مترادف با سکونتگاه‌های غیررسمی، توسعه و زمینه در جستجو استفاده شده‌اند. همچنین جستجو در عنوان، چکیده و کلید واژگان مقالات ژورنالی و انگلیسی‌زبان انجام شده و هیچ‌گونه محدودیت زمانی نداشته است. تعداد کل مقالات به دست آمده از این مرحله ۴۲۲ مقاله است.^۴

شکل ۳. فرایند غربالگری مقالات

در مرحله سوم، غربالگری (شکل ۳) با استفاده از نرم‌افزار تحت وب ریان^۱ انجام شده که در نتیجه ۲۷ مقاله واجد شرایط شناخته شدند. بیست و هفت پژوهش منتخب به ترتیب از D1 الی D27 نام‌گذاری شده‌اند (جدول ۲). این پژوهش‌ها توسط ۵۱ پژوهشگر که ۱۳ تن اهل

¹Erwin, Brotherson, & Summers

²Major & Savin-Baden

³Sandelowski & Barroso

⁴TITLE (informal* OR unplanned* OR slum* OR squatter OR spontaneous OR vernacular) AND ABS (develop* AND context* AND ("informal Settlement" OR slum* OR spontaneous OR vernacular OR squatter OR self-organiz*)) AND KEY (informal* OR slum* OR context* OR squatter* OR self-organiz* OR spontaneous) AND (LIMIT-TO (PUBSTAGE , "final")) AND (LIMIT-TO (DOCTYPE , "ar") OR LIMIT-TO (DOCTYPE , "re")) AND (LIMIT-TO (LANGUAGE , "English")) AND (LIMIT-TO (SRCTYPE , "j"))

پروتکل فوق برای جستجو در پایگاه اسکوپس بوده و با پروتکل WOS از نظر محتوا تفاوتی نداشته ولی حروف چینی مطابق با استاندارد پایگاه WOS انجام شده است.

کشورهای در حال توسعه و ۳۸ تن اهل کشورهای توسعه یافته‌اند، انجام شده است. پژوهش‌های مذکور ۵۴ نمونه موردی را به بررسی کرده که ۲۰ نمونه سهم کشورهای آسیایی، آمریکای لاتین ۱۴، آفریقا ۱۱، اروپای شرقی ۷ و ۲ نمونه نیز سهم استرالیا و اقیانوسیه بوده است. بیشترین روش شناسی استفاده شده، موردی پژوهی بوده طوریکه روش آمیخته و مقایسه تطبیقی در رده‌های بعد قرار گرفته‌اند.

جدول ۲

اطلاعات توصیفی منابع شامل شده در تحقیق

کد مقاله	پژوهشگر(ان)	سال انتشار	موقعیت نمونه موردی (کشور)	روش تحقیق	مقیاس تحلیل
D1	Alsayyad	۱۹۹۳	عربستان، مصر، پرو، کلمبیا و...	مقایسه تطبیقی	سکونتگاه
D2	Roy	۲۰۰۹	هند	موردپژوهی	محیط/سکونتگاه/واحد
D3	Tsenkova	۲۰۱۰	موارد متعدد در اروپای شرقی	توصیفی	سکونتگاه
D4	Dovey & King	۲۰۱۱	موارد متعدد در جهان جنوب	مروری	سکونتگاه
D5	Rahman	۲۰۱۱	-	مروری	-
D6	Kohli, Sliuzas, Kerle, & Stein	۲۰۱۲	کنیا	آمیخته	محیط/سکونتگاه/واحد
D7	Dener	۲۰۱۲	ترکیه	موردپژوهی	سکونتگاه/واحد
D8	Jones	۲۰۱۲	کشورهای اقیانوسیه	موردپژوهی	سکونتگاه
D9	Mehrabi	۲۰۱۳	ایران	مقایسه تطبیقی	سکونتگاه/واحد
D10	Fitchett	۲۰۱۴	آفریقای جنوبی	موردپژوهی	سکونتگاه
D11	Michelutti & Smith	۲۰۱۴	هند	موردپژوهی	محیط/سکونتگاه/واحد
D12	Hasgül	۲۰۱۶	ونزوئلا، شیلی و السالوادور	توصیفی	-
D13	Uddin	۲۰۱۸	بنگلادش	آمیخته	سکونتگاه/واحد
D14	Lueder	۲۰۱۸	تایلند، اردن و شیلی	آمیخته	سکونتگاه/واحد
D15	Lejano & Del Bianco	۲۰۱۸	برزیل	آمیخته	سکونتگاه/واحد
D16	Chitengi	۲۰۱۸	زامبیا	موردپژوهی	سکونتگاه/واحد
D17	Perold, Donaldson & Devisch	۲۰۱۹	آفریقای جنوبی	پدیدارشناسی	-
D18	Birtchnell, Gill, & Sultana	۲۰۱۹	بنگلادش	قوم‌نگاری	-
D19	Sibyan	۲۰۲۰	ترکیه و اندونزی	مقایسه تطبیقی	سکونتگاه/واحد
D20	Streule, Karaman, Sawyer, & Schmid	۲۰۲۰	ترکیه، مکزیک و نیجریه	مقایسه تطبیقی	سکونتگاه/واحد
D21	Gwaleba & Chigbu	۲۰۲۰	تانزانیا	آمیخته	سکونتگاه
D22	Mesgar, Ramirez-Lovering & El-Sioufi	۲۰۲۱	اندونزی	آمیخته	سکونتگاه/واحد
D23	Oviedo et al.	۲۰۲۱	سیرالئون	آمیخته	سکونتگاه
D24	Verniz & Duarte	۲۰۲۱	برزیل	-	سکونتگاه/واحد
D25	Vuksanović & Mišćević	۲۰۲۱	صربستان	مشارکت عملی	سکونتگاه
D26	Quintana Vigiola	۲۰۲۲	ونزوئلا و استرالیا	مقایسه تطبیقی	سکونتگاه
D27	Slaev, Cozzolino, Nozharova, & Ilieva	۲۰۲۲	بلغارستان	موردپژوهی	سکونتگاه

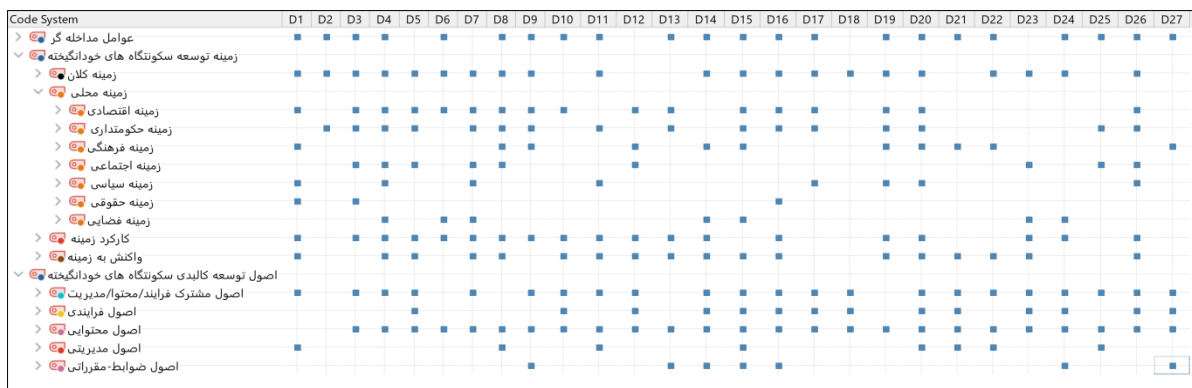
مرحله چهارم و پنجم: استخراج اطلاعات توسط نرم‌افزار MAXQDA 2020 Analytics Pro بر اساس فرایند کدگذاری استقرایی انجام شده و به استخراج ۱۰۹۲ گد انجامیده است. تحلیل و ترکیب مفاهیم مستخرج در حین انجام کدگذاری و پس از آن به صورت چرخه‌ای از طریق فرایند همخوان یابی به محوربندی و مقوله‌بندی منتهی شده است. طوری که در جدول (۳) نمایش داده شده، این فرایند به یک مقوله جانبی: اطلاعات توصیفی منابع و پنج مقوله اصلی: زمینه کلان، زمینه محلی، کارکرد زمینه، واکنش به زمینه، عوامل مداخله‌گر و نهایتاً اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی (اصول فرایندی، محتوایی، مدیریتی، ضوابط - مقرراتی و مشترک) منتهی شده است.

جدول ۳

مفاهیم، کدهای محوری و مقولات مستخرج از منابع

مقوله	مقوله‌ها (تعداد کد)	محورها (تعداد کد)
فرعی (۲۹۱)	اطلاعات توصیفی منابع (۲۹۱)	کشور نویسندگان (۵۱)، واژگان مورد استفاده (۵۵)، موقعیت نمونه موردی (۵۴)، موضوع مورد بحث (۲۵)، روش تحقیق (۲۸)، نظریه پشتیبان (۲۳) و پارادایم مطالعه (۱۸)، توصیف ماهیت سکونتگاه‌های غیررسمی (۱۳) شهرگرایی شتابان (۱۲)، تغییرات اقلیمی (۱۰)، سرمایه‌داری جهانی (۸) و نئولیبرالیسم (۶)
اصلی (۸۰۱)	زمینه کلان (۳۶) زمینه محلی (۱۴۲) کارکرد زمینه (۳۶) واکنش به زمینه (۵۲) عوامل مداخله‌گر (۶۹) اصول توسعه کالبدی (۴۶۶)	زمینه اقتصادی (۴۵)، حکومت‌داری (۴۱)، فرهنگی (۱۶)، اجتماعی (۱۲)، سیاسی (۱۰)، حقوقی (۹) و فضایی (۹) مهاجرت (۱۴)، ناتوانی ارائه مسکن قابل استطاعت (۸)، تحکیم روابط خویشاوندی (۶)، نابرابری فضایی طبقات اجتماعی (۳)، محرومیت فقرا (۲)، رقابت برای جلب سرمایه (۲) و محدودیت منابع (۱) اقتصاد/اشتغال غیررسمی (۱۳)، ایجاد شبکه اجتماعی جایگزین (۱۰)، خودانگیختگی در تأمین مسکن (۹)، یکجانشینی با خویشاوندان (۷)، تکیه بر دارایی اجتماعی - فرهنگی (۷) و بسیج در مقابل قدرت/سرمایه (۶) نوع مالکیت (۱۹)، محیط و منطقه (۱۹)، گذر زمان (۱۳)، هستی‌شناسی سکونتگاه‌ها (۱۱) و طبقه اجتماعی منتفع (۷) اصول مشترک فرایند/محتوا/مدیریت/ضوابط - مقرراتی (۲۰۸)، اصول فرایندی (۳۳)، اصول محتوایی (۱۹۶)، اصول مدیریتی (۱۳) و اصول ضوابط - مقرراتی (۱۶)

مرحله ششم: به‌منظور کنترل کیفیت یافته‌ها در محیط نرم‌افزار MAXQDA به میزان توافق کدها در ۲۷ منبع منتخب پرداختیم. البته مقوله اطلاعات توصیفی منابع از این امر مستثنا بوده چراکه صرفاً برای توصیف منابع منتخب مورد استفاده قرار گرفته است؛ بنابراین به تعداد ۸۰۱ کد در قالب مقولات نشان داده‌شده، مورد ارزیابی قرار گرفت. حاصل ارزیابی در شکل (۴) نمایش داده‌شده است.

شکل ۴. ارزیابی کیفیت یافته‌ها از طریق میزان توافق کدهای مستخرج از منابع منتخب توسط MAXQDA 2020

یافته‌ها

همان‌طور که در جدول (۳) و شکل (۴) اشاره‌شده، یافته‌های تحقیق مقولات متعددی را دربرگرفته است. زمینه کلان به‌عنوان بستر فرامحلی، زمینه محلی به‌عنوان بستر محلی ظهور پدیده، کارکرد زمینه، واکنش و تقابل با کارکرد زمینه و در نهایت ظهور سکونتگاه‌های غیررسمی بخشی از یافته‌های تحقیق است. علاوه، استخراج اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی بخش مهم یافته‌ها را تشکیل داده‌اند که در قالب چهار مقوله: اصول مشترک، فرایندی، محتوایی، مدیریتی و ضوابط - مقرراتی دسته‌بندی شده‌اند. همچنین عوامل مداخله‌گر متعددی بر اصول کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان محصول زمینه‌ای اثر می‌گذارد و این اصول را دستخوش تحول می‌کند. به‌منظور درک بهتر روابط پیچیده مقولات به‌دست‌آمده، هرکدام به‌صورت مجزا تشریح شده است.

عوامل زمینه‌ای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی

همچنان که در مرور ادبیات نظری اشاره شده، زمینه به‌عنوان عنصری تولیدکننده و اثرگذار نگریسته می‌شود؛ بنابراین مفاهیم زمینه‌ای مستخرج از منابع منتخب به‌عنوان بستر پدیدآورنده سکونتگاه غیررسمی دیده می‌شوند. این مفاهیم پس از تحلیل و ترکیب در قالب چهار مقوله: زمینه کلان، زمینه محلی، کارکرد زمینه و واکنش به زمینه دسته‌بندی شده‌اند که در بخش‌های آتی به آن‌ها پرداخته شده است.

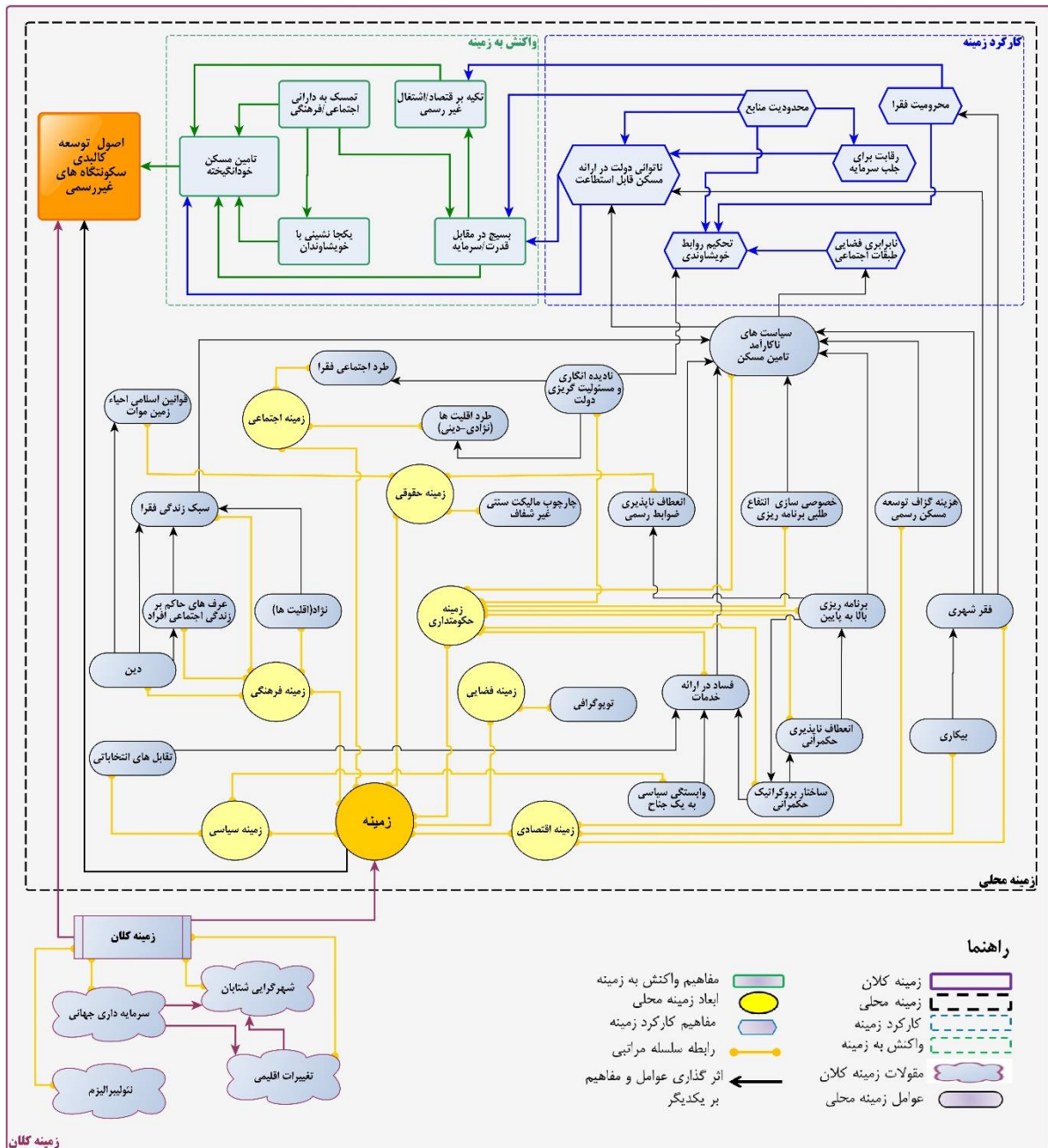
زمینه کلان: زمینه کلان همان بستر فرامحلی بوده که بر زمینه محلی و سایر ابعاد وابسته به آن اثر می‌گذارد. طوری که شکل (۵) نشان می‌دهد، زمینه کلان به‌عنوان ظرفی است که زمینه محلی، کارکرد، واکنش به آن و توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی را در خود جای داده و بر همه اثر می‌گذارد. شهرگرایی شتابان، تغییرات اقلیمی، سرمایه‌داری جهانی و نئولیبرالیسم مقولاتی‌اند که زمینه کلان را شکل می‌دهند. در قدم اول این چهار مقوله بر یکدیگر اثر می‌گذارند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که سرمایه‌داری جهانی بر شهرگرایی شتابان و تغییرات اقلیمی اثر گذاشته است. طوری که اسباب انباشت سرمایه را در شهرها فراهم آورده و از سوی دیگر به استفاده بی‌رویه از منابع طبیعی برای تولید بیشتر و سرمایه‌اندوزی افزون‌تر تشویق نموده که در نتیجه بر شهرگرایی اثر حائز اهمیتی گذاشته است. از سوی دیگر نئولیبرالیسم توانسته ساده‌انگاری‌های لیبرالیسم در سپردن تأمین مسکن مردم به دست نامرئی بازار را التیام بخشد. بلکه نئولیبرالیسم نیز به کالایی‌شدن بیشتر شهرها منجر شده و تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد را برای دولت و بخش خصوصی غیر مقرون‌به‌صرفه جلوه داده که در نتیجه دولت‌ها (مخصوصاً در حال توسعه) نیز به نادیده‌انگاری و یا توسل به سیاست‌های ناکارآمد برآمده از انتفاع طلبی روی آورده است.

زمینه محلی: زمینه محلی مجموعه عواملی است که مستقیماً بر پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی اثر گذاشته و آن را توضیح می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که می‌توان زمینه محلی را در هفت بُعد: اقتصادی، حکومت‌داری، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، حقوقی و فضایی دسته‌بندی نمود. شکل (۵) به‌عنوان بخشی از یافته‌ها نشان می‌دهد که عوامل متعددی بر یکدیگر اثر گذاشته و در شکل دادن به زمینه محلی نقش داشته‌اند که نهایتاً به مفهوم «سیاست‌های ناکارآمد تأمین مسکن» به‌عنوان مهم‌ترین برآیند زمینه محلی منتهی شده‌اند. حداقل هفت عامل مختلف به شکل مستقیم و عوامل پرشماری به شکل غیرمستقیم بر این عامل اثر گذاشته‌اند. به‌طور مثال سبک زندگی فقرا به‌عنوان زیرمجموعه زمینه فرهنگی از سایر زیرمجموعه‌ها همچون: دین، نژاد اقلیت‌ها و عرف‌های حاکم بر زندگی طبقات مختلف جامعه اثر می‌پذیرد و در قدم بعدی عدم التفات به سبک زندگی مثلاً در ترکیه به ناکارآمدی سیاست تأمین مسکن اجتماعی دامن زده است (سیبیان، ۲۰۲۰). البته عوامل زمینه‌ای دیگری همچون «فقر شهری» و «نادیده‌انگاری و مسئولیت‌گریزی دولت» نیز حائز اهمیت بوده‌اند و در شکل (۵) قرار دارند.

کارکرد زمینه: مقوله «کارکرد زمینه» به حاصل عملکرد عوامل زمینه‌ای اطلاق گشته است. درواقع محصول طبیعی عملکرد زمینه که شامل پنج کارکرد: نابرابری فضایی طبقات اجتماعی، رقابت حکومت‌های محلی برای جلب سرمایه، محرومیت فقرا، محدودیت منابع، تحکیم روابط خویشاوندی و ناتوانی دولت در ارائه مسکن قابل استطاعت، ذیل این مقوله دسته‌بندی شده‌اند. شکل (۵) نشان می‌دهد که چگونه عواملی همچون فقر شهری، نادیده‌انگاری و مسئولیت‌گریزی دولت و سیاست‌های ناکارآمد تأمین مسکن به کارکردهای مذکور منتهی شده است. همچنین این شکل نشان می‌دهد که کارکردهای زمینه نیز در بین خود روابط بسیار پیچیده‌ای دارند که به دو مقوله تحکیم روابط خویشاوندی و ناتوانی دولت در تأمین مسکن قابل استطاعت منتهی شده است. ناتوانی دولت در تأمین مسکن قابل استطاعت کارکرد عوامل متعددی همچون «سیاست‌های ناکارآمد تأمین مسکن» مضاف بر تفکر انتفاع طلبی برآمده از نئولیبرالیسم و محدودیت منابع است. همچنین تحکیم روابط خویشاوندی نتیجه طبیعی نابرابری فضایی طبقات اجتماعی محروم، محدودیت منابع و محرومیت فقرا بوده است.

واکنش به زمینه: واکنش امری طبیعی به ناتوانی دولت در تأمین مسکن قابل استطاعت شمرده می‌شود. به شکل ساده‌تر وقتی بخش رسمی ناتوان از اجرای وظیفه خود گشته، واکنشی مبتنی بر خودجوشی امری حتمی شمرده می‌شود. همچنان که در شکل (۵) نشان داده شده، کلان مقوله واکنش به زمینه در قالب پنج مقوله: تکیه بر اقتصاد/اشتغال غیررسمی، بسیج و تقابل با قدرت/سرمایه، تمسک به دارائی اجتماعی/فرهنگی، یکجانشینی و دست‌آخر تأمین مسکن غیررسمی صورت‌بندی شده است. همان‌طور که در شکل مذکور ارائه شده، بسیج و تقابل با قدرت، تکیه بر اقتصاد غیررسمی و دست‌آخر تأمین مسکن غیررسمی، واکنشی مناسب به کارکرد زمینه بوده است. همچنین در واکنش به محرومیت و فقر، تمسک به دارائی اجتماعی/فرهنگی و یکجانشینی با خویشاوندان توانسته اثرگذار باشد.

طوری که در شکل (۵) ارائه شده، زمینه محلی با تمام ابعاد خود در بستر کلان شکل گرفته و کارکرد این زمینه و واکنش به آن نیز در همین بستر پدید آمده‌اند. از سوی دیگر تمام این فرایند در بستر کلان پدید آمده و بستر کلان معمولاً به شکل غیرمستقیم بر همه اثر گذاشته است. ماحصل تمام این فرازوفرودها پدیده‌ای به نام «مسکن غیررسمی» شده که در قسمت واکنش به زمینه نشان داده شده است.

شکل ۵. عوامل زمینه‌ای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی، ترسیم با نرم افزار yEd

اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی در سکونتگاه‌های غیررسمی

با تکیه به آنچه در قسمت قبل ارائه شده، مجموعه عوامل در سطوح مختلف (کلا و محلی) با ویژگی‌های مختلف (توصیفی، کارکردی و واکنشی) از طریق یک شبکه ارتباطی فوق‌العاده پیچیده به تأمین مسکن رسیده است. البته مسکن غیررسمی معلول عوامل یادشده نبوده بلکه روابط پیچیده‌ای مطرح است که در جای خود نیاز به مطالعه دارد. در این بخش نتایج تجزیه - تحلیل برای شناسایی اصول برنامه‌ریزی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه شده است. مفاهیم مستخرج در قالب پنج مقوله: اصول مشترک، اصول فرایندی، اصول محتوایی، اصول مدیریتی و اصول ضوابط- مقرراتی سکونتگاه‌های غیررسمی دسته‌بندی شده است. شکل (۶) ارائه‌ای توصیفی/سلسله‌مراتبی است که جزئیات آن در بندهای آتی به شکل نمونه توضیح داده خواهد زیرا توضیح تمام اصول ارائه شده نیاز به تحقیقی مستقل دارد. نکته دیگر اینکه ترسیم رابطه هر یک از اصول با عوامل زمینه می‌توانست جذاب باشد اما به دو علت از این کار صرف نظر شده است. اولاً درک کامل این حجم از روابط پیچیده نیاز به پژوهشی مستقل داشته و خارج از اهداف این تحقیق به شمار می‌رود. ثانیاً به نظر می‌رسد ترسیم همه این روابط بیش از آنکه راهگشا باشد، سبب سردرگمی مخاطب و ابهام بیشتر خواهد گردید.

اصول مشترک: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که هفده اصل در بین تمام بخش‌های فرایند، محتوا، مدیریت و ضوابط - مقررات، مشترک هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در سکونتگاه‌های غیررسمی نمی‌توان فرایند را از محتوا به شکل قطعی جدا نمود بلکه برنامه‌ریزی در حین توسعه و ضوابط - مقررات در حین مدیریت و توسعه اتفاق می‌افتد. به‌طور مثال اگر به اصل مشترک «غیر بوروکراتیک بودن» نظر کنیم، چنین توجیه می‌گردد که محتوای سکونتگاه‌ها به‌دوراز دیوان‌سالاری و کاغذ پراکنی اداری شکل می‌گیرد. فرایند برنامه‌ریزی سکونتگاه نیز بیش از آنکه متکی بر فرایند دیکته شده بالا به پایین باشد برعکس از پایین به بالا بر عوامل زمینه‌ای استوار و در جریان توسعه ایجاد می‌گردد. بعلاوه، مدیریت مردمی نیز فارغ از ساختارهای بوروکراتیک و رسمی و با تکیه بر ساختارهای عرفی و گاهی موازی با ساختارهای رسمی، هم‌زمان با توسعه به‌پیش برده می‌شود. همچنین، ضوابط نیز به شکل یک متن از پیش تعیین‌شده بر این سکونتگاه‌ها دیکته نشده بلکه در گذر زمان و جریان توسعه و به پشتوانه «تأمین منافع همگانی» و «ضرر حداقلی» شکل گرفته و توسط ساکنین اجرا می‌گردد. در مثالی دیگر خودسازمان‌دهی نیز چنین تبیینی دارد.

اصول فرایندی: طوری که در شکل (۶) نشان داده شده، ۱۹ اصل فرایندی استخراج شده که ۱۷ اصل با سایر بخش‌ها مشترک و ۲ اصل «رویکرد پایین به بالا» و «مقیاس محلی» نیز مخصوص فرایند توسعه بوده است. برای درک بهتر اصول استخراج شده دو نکته حائز اهمیت است. نکته اول اینکه هرکدام این اصول زائیده تعامل عوامل بسیار زیاد زمینه‌ای هستند. مثلاً همان‌طور در شکل (۵) نشان داده شده فقر شهری و هزینه گزاف توسعه مسکن رسمی از یک‌سو و انعطاف‌ناپذیری ضوابط - مقررات رسمی به ناکارآمدی در تأمین مسکن قابل استطاعت فقرا انجامیده که در نتیجه فقرا محروم و طرد شده‌اند. در واکنش، فقرا نیز بر دارائی اجتماعی، شبکه ارتباطی خویشاوندان و اقتصاد غیررسمی تکیه کرده و به تأمین مسکن مطابق با ظرفیت اقتصادی و ضرورت‌های عاجل خود همت گماشته‌اند. اصول حاکم بر فرایند توسعه این نوع مسکن به‌صورت تعاملی با شرایط ساکنین تکامل یافته طوری که در بستر اصل مشترک «تدریج گرایی توسعه» توانسته‌اند از مسیر «صرفه‌جویی در مصرف» و «توسعه با صرفه‌جویی» به تأمین مالی تدریجی و توسعه تدریجی مسکن بپردازند. نکته دیگر اینکه اصول فرایندی در بین خود نیز روابط بسیار پیچیده و گسترده‌ای دارند. مثلاً اصل آزادی عمل در فرایند برنامه‌ریزی توسعه کالبدی به‌نوعی بداهه‌گرایی و در نتیجه ظهور ابتکار و خلاقیت مردمی انجامیده که این روند به انطباق‌پذیری بیشتر برنامه‌ریزی با شرایط و پاسخگو بودن این فرایند به نیازهای ساکنین کمک نموده تا در نتیجه، تکاملی پیوسته در فرایند برنامه‌ریزی توسعه در این سکونتگاه‌ها وجود داشته باشد.

اصول محتوایی: مضاف بر اصول هفده‌گانه مشترک، سایر اصول محتوای در سه دسته مقیاسی قرار گرفته‌اند. طوری که شکل (۶) نشان می‌دهد، در مقیاس سکونتگاه سیزده اصل در چهار دسته (نظم، موقعیت، الگوی توسعه و شبکه دسترسی) بازتاب یافته‌اند. بعلاوه در مقیاس واحد مسکونی دوازده اصل در سه دسته (قطعات تفکیکی، فرم و نوع مصالح) و چهار اصل: استطاعت‌پذیری، توسعه ریشه مانند افقی، تراکم جمعیتی بالا و امنیت مالکیت ادراکی نیز برای هر دو مقیاس استخراج شده‌اند. پرشمار بودن اصول محتوای سکونتگاه‌های غیررسمی نسبت به اصول فرایندی، مدیریتی و ضوابط - مقرراتی را می‌توان با عمل‌گرایی طبقات محروم توضیح داد طوریکه آنان در واکنش به زمینه، سکونتگاه‌ها را خلق کرده و سپس ساختارهای مدیریتی، ضوابط - مقرراتی را شکل داده‌اند. چنانچه قبلاً توضیح داده شده، این اصول در بین خود و با عوامل زمینه‌ای ارتباطی تنگاتنگ و پیچیده دارند چراکه حاصل عوامل زمینه‌ای متعدد و پیچیده بوده‌اند؛ بنابراین به‌طور مثال الگوی توسعه فشرده از محدودیت منابع مالی و زمین آمده که به‌خوبی با استطاعت‌پذیری این سکونتگاه‌ها همخوانی دارد. به همین ترتیب اندازه قطعات تفکیکی نیز به همین ترتیب در بستر استطاعت‌پذیری و فشرده‌گی بافت ترجمه می‌گردد. حتی کوچک شدن اندازه قطعات تفکیکی و فشرده شدن بافت نیز در بستر استطاعت‌پذیری، مرحله گرایی و تدریج گرایی می‌تواند تحلیل شود. مثلاً در کاراکاس (کوئینتانا و بیجیولا، ۲۰۲۲) زمانی که خانواده بزرگ می‌شود و سرمایه اولیه فراهم می‌گردد، فرصت رفتن به سمت ارتفاع و یا جدا کردن واحدها فرامی‌رسد و این‌گونه بافت فشرده‌تر شده و قطعات تفکیکی کوچک می‌شوند.

اصول مدیریتی: طوری که در شکل (۶) آمده اصول مدیریتی از هفده اصل مشترک و دو اصل خاص تشکیل شده‌اند. مثلاً بنا بر تعریف جامع خودسازمان‌دهی شهری توسط صفار سبزواری و همکاران (صفار سبزواری، دانشور، حنایی و سیدالحسینی، ۱۳۹۸)، اصل مشترک خودسازمان‌دهی در امر مدیریت سکونتگاه‌های غیررسمی نشان می‌دهد که مدیریت نیازها و توسعه این سکونتگاه‌ها به‌صورت خودسازمان‌ده صورت می‌پذیرد و کمتر به منابع بیرونی وابسته است به‌طور مثال در چندین نمونه بیان شده که خدمات اساسی بیشتر توسط خود ساکنین سازمان‌دهی شده و مدیریت می‌شوند. همچنین مدیریت این سکونتگاه‌ها به‌صورت مذاکره‌ای و تعاملی صورت می‌گیرد و دیوان‌سالارانه نیست. بعلاوه خلاقیت در امر مدیریت نیز در ابعاد مختلف تأمین نیازهای این سکونتگاه‌ها مشهود است. همچنین در این سکونتگاه‌ها موازی با تشکلهای رسمی، تشکلهای مردمی تصمیم‌گیرنده شکل می‌گیرد که متشکل از متنفذان، بزرگان، شخصیت‌های ممتاز و غیره است. در تانزانیا ساکنان سکونتگاه غیررسمی در راستای تحقق قانون رسمی‌سازی زمین که توسط دولت اجرا می‌شود به تشکیل کمیته

رسمی سازی زمین ها از ساکنین خود سکونتگاه ها روی آورده اند (والیبا، چیگو^۱، ۲۰۲۰). در اندونزی برای تخصیص زمین به زیرساخت های سکونتگاه نیز شورای تصمیم گیری و مذاکره ایجاد کرده اند (مسگار، رامیزلورینگ و ال سیوفی^۲، ۲۰۲۱). همچنین در صربستان کمیته سکونتگاه به منظور مشارکت در تهیه طرح های توسعه شهری شهرداری تشکیل شده است (ووکسانوویچ-ماکوراومیشچویچ^۳، ۲۰۲۱). همچنین اصل دیگر مدیریت در کنار اصول فوق، استفاده از شیوه های سنتی سازمان دهی و حل اختلافات است. مثلاً در نیجریه شکل های از افراد متنفذ نژادی و دینی، بر اساس اصول عرفی به حل اختلاف می پردازند (استروله، کارامان، سایر و اشمید^۴، ۲۰۲۰).

اصول ضوابط - مقرراتی: بعلاوه هفده اصل مشترک، چهار اصل مقرراتی دیگر نیز از مقالات منتخب استخراج شده است. اولاً لازم است دوباره تأکید گردد که در الگوی توسعه سکونتگاه های غیررسمی ضوابط قبل از توسعه، مقرر و ابلاغ نمی گردد. بلکه به صورت تدریجی، مرحله ای و حتی بداهه به مرور زمان و در جریان توسعه شکل گرفته و تکامل می پذیرد. بدین اساس ضوابط توسعه سکونتگاه های غیررسمی نامکتوب و مبتنی بر تعادل منافع ساکنین است. این ضوابط از جنس تابوها، عرف و سنت هاست که حین اجرا و در گذر زمان به مقبولیت و مشروعیت می رسند و از طرف یک نهاد خاص اجراننده بلکه به مانند یک هنجار اجتماعی از سوی همگان رعایت می گردد.

عوامل مداخله گر

بخشی از یافته های تحقیق (جدول ۳) به ۶۹ مفهوم در قالب پنج مقوله: نوع مالکیت، محیط و منطقه، گذر زمان، هستی شناسی سکونتگاه ها و طبقه اجتماعی منتفع تحت عنوان عوامل مداخله گر انجامیده است. عوامل مداخله گر به عواملی گفته شده است که شکل گیری اصول توسعه سکونتگاه های اثر می گذارند. این عوامل در درون خود زیرمجموعه های دارند که وجود هر کدام از زیرمجموعه ها به اصول متفاوتی نیست به یک زیرمجموعه دیگر می انجامد. برای روشنی بیشتر هر کدام از عوامل به صورت جداگانه تشریح شده است. گذر زمان عامل مداخله گر بسیار مهمی است. درواقع، تکامل الگوی توسعه، تأمین امنیت مالکیت ادراکی، سرمایه گذاری ساکنین، تأمین نیازهای خدماتی، تأمین زیرساخت، شکل گیری ضوابط و مقررات و غیره همه در گذر زمان تغییر می یابند و تکامل می پذیرند. سکونتگاه های غیررسمی در امریکای لاتین در مراحل اولیه شکل گیری، موقتی بوده و با گذر زمان شکل دائمی به خود می گیرند (الصیاد، ۱۹۹۳؛ استروله و همکاران، ۲۰۲۰). در کشورهای آسیایی نیز با گذر زمان سکونتگاه ها بزرگ می شوند و تکامل می یابند. همچنین سکونتگاه های غیررسمی مختلفی در صربستان و مقدونیه در ابتدا عدوانی بوده اند اما در گذر زمان توسعه و مدیریت آن ها تکامل یافته و حتی دولت آن ها را برسمیت شناخته است (سنکووا^۵، ۲۰۱۰)؛ بنای این سکونتگاه ها در بدو شکل گیری متفاوت از سکونتگاه هایی است که دوران تولد را پشت سر گذاشته و به تکامل در ابعاد مختلف رسیده اند.

مالکیت در سکونتگاه های غیررسمی می تواند رسمی، شبه رسمی و یا عدوانی باشد. در مالکیت عدوانی تا وقتی که توسعه دهنده احساس هدر رفتن سرمایه داشته باشد دست به سرمایه گذاری واقعی نمی زند و با مصالح اولیه، مسکن خود را به صورت موقت توسعه می دهد. در مالکیت شبه رسمی به میزان احساس امنیت مالکیت، مالک بر سرمایه گذاری خواهد افزود. اما در مالکیت رسمی، توسعه دائمی و تقریباً یک باره اتفاق می افتد؛ بنابراین نوع مالکیت بر الگو و فرایند توسعه اثر گذاشته و مداخله می نماید. البته اصول توسعه مستخرج که قبلاً شرح داده شده بر فرض امنیت مالکیت قابل قبول ادراکی شکل گرفته است.

محیط و منطقه نیز در ویژگی های توسعه این سکونتگاه ها نقش بسزایی دارد. در کشورهای مانند برزیل، کلمبیا، شیلی، توسعه غیررسمی صبغه سیاسی داشته و با پشتوانه یک جناح سیاسی، عدوان گروهی رخ داده و سپس به توسعه مرحله ای زمین تسخیر شده می پردازند (کوئینتانا و یجیولا^۶، ۲۰۲۲)؛ بنابراین توسعه در امریکای لاتین صبغه سیاسی داشته و نمایان و یک باره است. اما برخلاف آن در کشورهای خاورمیانه مانند مصر یا عربستان توسعه پوشیده از چشم دولت و به دور از تعاملات سیاسی و به صورت تدریجی و فردی اتفاق می افتد (الصیاد، ۱۹۹۳؛ سلیمان، ۲۰۲۱). همچنین در بعضی از مناطق مانند سکونتگاه های غیررسمی رماها در صربستان (ووکسانوویچ-ماکوراومیشچویچ، ۲۰۲۱) و ترک تبارها در بلغارستان (اسلایف و همکاران^۷، ۲۰۲۲) یا فلسطینیان در اردن (لودر^۸، ۲۰۱۸) به یک نژاد تعلق داشته و پیشینه تاریخی بلندی دارند. اما در سکونتگاه های غیررسمی السالوادور یا شیلی چنین نبوده و نژادهای مختلف در یک سکونتگاه هستند (هاسگول^۹، ۲۰۱۶).

¹Gwaleba & Chigbu

²Mesgar, Ramirez-Lovering & El-Sioufi

³Vuksanović & Mišević

⁴Streule, Karaman, Sawyer, & Schmid

⁵Tsenkova

⁶Quintana Vigiola

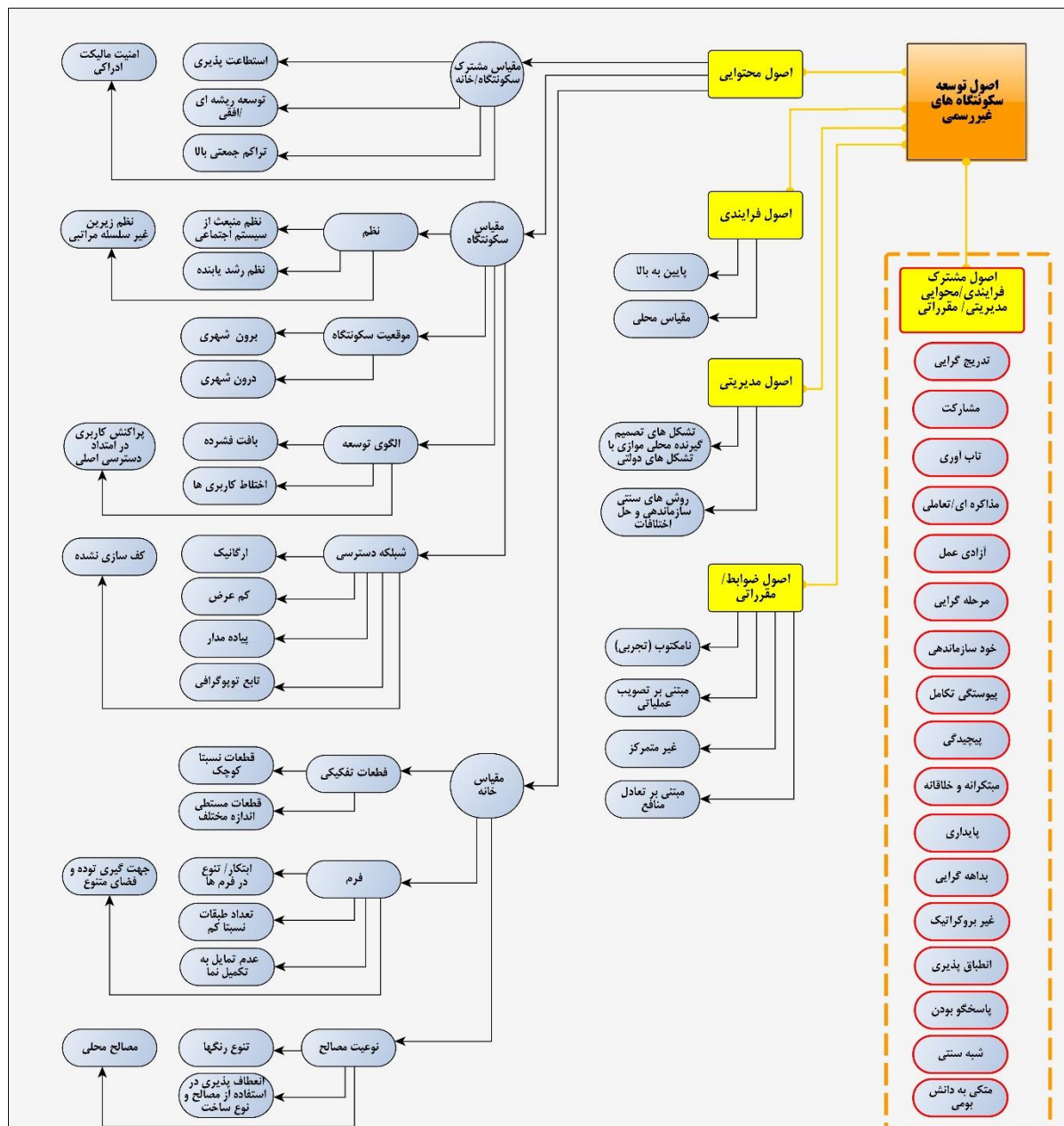
⁷Slaev, Cozzolino, Nozharova, & Ilieva

⁸Lueder

⁹Hasgül

هستی‌شناسی سکونتگاه‌ها عامل مداخله‌گر دیگری است که مورد توجه قرار گرفته است. اگر سکونتگاه‌های غیررسمی نتیجه ایجاد شرایط استثناء دولت دانسته شود، در نتیجه توسعه این سکونتگاه‌ها نیز امری بالا به پایین تلقی می‌گردد. اما اگر این سکونتگاه‌ها برآمده از مشارکت مردم تلقی شده که از سر ناچاری و طردشدگی و بنا بر عوامل متعدد دیگر زمینه‌ای به این گزینه پناه آورده و با تکیه بر اقتصاد غیررسمی و دارائی اجتماعی اسباب توسعه این سکونتگاه‌ها را به صورت تدریجی و مرحله‌ای فراهم آورده‌اند، اصول متفاوتی مسجل خواهد گردید. اصول نشان داده‌شده در شکل (۶) از هستی‌شناسی نوع دوم سرچشمه گرفته است.

طبقه اجتماعی منتفع از سکونتگاه‌های غیررسمی عامل مداخله‌گر دیگری است. اصولاً نمی‌توان این سکونتگاه‌ها را مترادف با فقر و فقر دانست. زیرا نخبگان و طبقات اجتماعی متوسط و حتی بالا نیز به توسعه غیررسمی روی آورده و برخلاف ضوابط مقررشده به تولید مسکن لوکس می‌پردازند. در کشور هند و حتی کشورهای بالکان نمونه‌های مختلفی از مسکن اشرافی غیررسمی می‌توان سراغ نمود (روی، ۲۰۰۹؛ میچلوتی و اسمیت، ۲۰۱۴؛ ووکسانوویچ-ماکروا و میشچویچ، ۲۰۲۱). اما اصول ارائه‌شده در شکل (۶) این حالات نسبت استثناء را مدنظر نداشته و بر مسکن غیررسمی اقبال کم‌درآمد تمرکز نموده است.

شکل ۴. اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی

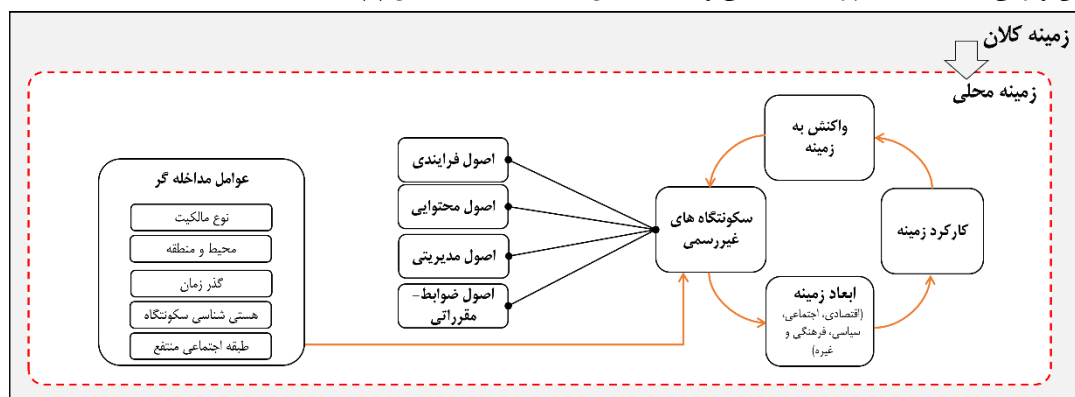
¹Michelutti & Smith

بحث

متن به شمول طرح توسعه، نقشه‌ها، ضوابط نوشته‌شده و ساختارهای مدیریتی در کنار یکدیگر به رهبری توسعه رسمی در کشورهای درحال توسعه می‌پردازند. اما در مقابل، این زمینه است که در الگوی توسعه غیررسمی، رهبری و هدایت توسعه را به دوش دارد. متنی انعطاف‌ناپذیر وجود ندارد و راه برای مشارکت، آزادی عمل، مذاکره، تعامل، استفاده از تجارب بومی و دیگر اصول ارائه‌شده باز است. چنین فرایندی منجر به استطاعت‌پذیری به‌عنوان مهم‌ترین خصوصیت توسعه شهری غیررسمی می‌گردد. درواقع، در ورای تقابل متن و زمینه^۱ در این دو الگو، تقابل دانش دانشگاهی و دانش بومی نیز مشهود است. دانش علمی‌ای که به استانداردها و بایدها می‌نگرد و دانش بومی که به داشته‌ها و خلاقیت‌ها متمرکز است؛ بنابراین تقابل الگوی توسعه رسمی و غیررسمی را می‌توان تقابل متن و زمینه نیز صورت‌بندی نمود.

درهم‌تنیدگی برنامه‌ریزی، توسعه کالبد، مدیریت و ضوابط - مقررات سکونتگاه‌های غیررسمی یکی دیگر از یافته‌های مهم تحقیق پیشرو بوده است. برخلاف الگوی توسعه رسمی که تدوین طرح و ضوابط مقررات و ساختار مدیریتی مقدم بر توسعه است در این الگو همه باهم پدید می‌آیند چون اگر سکونتگاهی نباشد برنامه‌ریزی آن بی‌معنی خواهد بود و دیگر مدیریتی و ضوابط و مقرراتی برای سامان دادن به منافع عام وجود نخواهد داشت؛ بنابراین اگر بتوانیم الگوی برنامه‌ریزی رسمی را الگوی متوالی بنامیم، الگوی برنامه‌ریزی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی الگوی موازی و درهم‌تنیده خواهد بود. همچنان که لیجانو و دل بیانکو (۲۰۱۸) در مطالعه فاولا در ساوئوپائولو نتیجه گرفته‌اند منطق توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی، منطق بداهه‌گرایی عملیاتی است. بر بنیاد نظریه عمل بوردیو، توسعه غیررسمی امری از پیش تعریف‌شده نبوده بلکه به‌صورت بداهه و بر مبنای تجربیات ذاتی و بومی شکل گرفته است. البته این نوع توسعه فاقد برنامه‌ریزی نیست بلکه به گونه ذاتی برنامه‌ریزی برای آینده را داراست و همچنین به‌مرور زمان ابعاد دیگر مدیریتی و مقرراتی علاوه می‌گردد. اما همانند برنامه‌ریزی رسمی حداقل این ابعاد مشخص و معین نبوده بلکه مدیریت و ضوابط به شکل مستتر و پوشیده در خود روند برنامه‌ریزی حضور دارند. درهم‌تنیدگی برنامه‌ریزی و توسعه نیز از پیچیدگی زمینه سرچشمه می‌گیرد و در نتیجه محصول پیچیده‌ای را خلق می‌کند. آنچه پیچیدگی فرایند را تشدید می‌کند روح تدریج‌گرایی و تکاملی بودن توسعه است و بنابراین به‌سادگی نمی‌توان در یک نقطه از زمان یکی از ابعاد فرایند، محتوا یا مدیریت را تحلیل کرده و به درک مناسبی رسید.

فرایند چرخه‌ای و تکاملی، ویژگی دیگری بوده که توسعه این سکونتگاه‌ها نشان داده است. تکاملی که از تدریج‌گرایی و مرحله‌گرایی مایه می‌گیرد. همان‌طور که شکل (۷) نشان می‌دهد، فرایندی چرخه‌ای همیشه میان زمینه و توسعه تکرار می‌گردد؛ بنابراین، یافته‌های این تحقیق را می‌توان در چارچوب تقابل متن و زمینه و نیز درهم‌تنیدگی و پیوستگی برنامه‌ریزی، توسعه کالبدی، مدیریت و ضوابط و مقررات فهمید. این ویژگی‌ها سبب ایجاد چرخه‌ای تکاملی و دائماً در حال ارتقا شده که در شکل (۷) ارائه‌شده است.

شکل ۷. چکیده الگوی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی

همان‌طور که قبلاً توضیح داده‌شده و در شکل (۷) نیز آمده، عوامل مداخله‌گری وجود دارند که بر الگوی توسعه و در نتیجه اصول توسعه غیررسمی اثر می‌گذارد. اصولی که در اشکال ۵ و ۶ نشان داده‌شده است بر مبنای حالتی خاص از این عوامل مداخله‌گر صادق هستند و در غیر آن نمی‌توان از این اصول به‌درستی دفاع نمود. از لحاظ نوع مالکیت، اصول ارائه‌شده برای مالکیت رسمی و یا شبه رسمی است. همچنین این اصول برآمده از نمونه‌های است که عمدتاً در محیط و منطقه عموماً درحال توسعه علی‌الخصوص کشورهای آفریقایی و آسیایی قرار گرفته‌اند. از لحاظ گذر زمان نیز این اصول از سکونتگاه‌های نمایندگی می‌کند که در مراحل شکل‌گیری سکونتگاه نبوده بلکه در مراحل

¹Text Vs Context

که سکونتگاه به ذاتی غیرقابل حذف تبدیل شده باشد، صادق است. همچنین این اصول با هستی‌شناسی که این سکونتگاه‌ها را نوعی توسعه مردمی و پایین به بالا می‌داند، قابل دفاع هستند. در اخیر این اصول مستخرج از نمونه‌هایی هستند که طبقات کم‌درآمد و یا فقیر را در خود جای داده است در نتیجه اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی اشراف و نخبگان جدا از این اصول خواهد بود.

بخشی از یافته‌های غیرمنتظره تحقیق اصول ضوابط-مقرراتی برای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی بوده است. چگونه خودانگیختگی ضابطه‌مند است؟ و از مقررات پیروی می‌کند؟ در پاسخ می‌توان یادآوری نمود که آنچه در قسمت قبلی ذکر شده به‌خوبی توضیح می‌دهد که جنس ضوابط این سکونتگاه‌ها از جنس ضوابط مقررات توسعه رسمی نیست. ضوابط-مقررات سکونتگاه‌های غیررسمی نامکتوب بوده و از جنس هنجارهای اجتماعی است که شخص به‌مرورزمان به پیروی از آن‌ها عادت می‌کند. تحقیقی تحت عنوان «قوانین خودانگیخته در توسعه خودانگیخته» نشان می‌دهد که چگونه قواعد توسعه‌ای ابتدایی با گذر زمان برای ساکنین جدید در سکونتگاه‌های غیررسمی بلغارستان به ضابطه‌های قابل پیروی تبدیل می‌شوند (اسلایف و همکاران، ۲۰۲۲). البته این ضوابط مقررات در حریم شخصی افراد همچون طراحی واحد مسکونی اثر بسیار کمی داشته اما وقتی پای منافع و ضرر عامه در میان باشد مثلاً کسی بخواهد قسمتی از راه را به واحد مسکونی خود علاوه کند، رنگ قوی‌تری به خود گرفته و ساکنین به‌عنوان حامی ضوابط وارد عمل می‌شوند.

تعدادی از محققینی که متمایل به مطالعات انتقادی توسعه شهری می‌باشند با بخشی از نتایج چنین تحقیقاتی موافق به نظر نمی‌رسند (نجاتی، صرافی و نجف زاده، ۱۴۰۰؛ روی، ۲۰۰۹؛ دوی و کینگ، ۲۰۱۱؛ کالوگرو، دای و دانگول^۱، ۲۰۱۹). به‌طور مثال آنانیا روی معتقد است که غیررسمیت شیوه برنامه‌ریزی بوده اما نه شیوه برنامه‌ریزی توده‌ها! وی اضافه می‌کند که این یک نوع برنامه‌ریزی دولتی و رژیم شهری است که از بالا به پایین اعمال می‌گردد. درواقع این خود رژیم شهری است که غیررسمی شده و غیررسمیت را تولید می‌کند. وی به نمونه‌های از هند اشاره می‌کند که شخصیت‌های حقوقی بدنه دولت در توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی سهیم‌اند. بر همین اساس از دیدگاه روی نتایج این تحقیق نوعی رمانتیک سازی فقر محسوب شده و نقش و مسئولیت دولت را در ایجاد و سامان‌دهی به چنین شرایطی نادیده می‌گیرد. نویسندگان این مقاله می‌پذیرند که دولت به‌عنوان بخشی از زمینه در توسعه این سکونتگاه‌ها ایفای نقش نموده و لاقلاً از طریق نادیده‌انگاری بستر را برای مسئولیت‌گریزی خود از تأمین مسکن فراهم کرده است. اما به باور نگارندگان، نقش دولت آن‌گونه که آنانیا روی و کالوگرو معتقدند، علت قاهر به نظر نمی‌رسد بلکه نوعی رویکرد انفعالی تلقی می‌شود که زمینه را برای ظهور چنین پدیده‌ای هموار نموده است. در کنار این توجیه، نویسندگان این مقاله استدلال نکرده‌اند که وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی از هر جهت مناسب و خالی از اشکال و نقد است بلکه تلاش کرده‌اند تا پتانسیل‌های مختلف این سکونتگاه‌ها را برای مسئولیت‌پذیری دستگاه‌های مربوطه برای ارتقای این سکونتگاه‌ها برجسته‌نمایند.

نتیجه‌گیری

این تحقیق از طریق تحلیل زمینه‌ای به دنبال استخراج اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی بوده است؛ بنابراین در ابتدا به مرور ادبیات نظری پرداخته که نهایتاً به یک مدل تحلیلی ابتدایی رسیده است. سپس با جستجوی نظام‌مند به ۴۲۲ منبع مرتبط رسیده که در نتیجه غربالگری ۲۷ مقاله شامل تحقیق شده است. در ادامه با تحلیل محتوایی منابع منتخب به تعدادی مفهوم، مقوله محوری و مقوله اصلی دست‌یافته که پس از تحلیل و ترکیب، مفاهیم مستخرج در قالب شش گروه: زمینه کلان، زمینه محلی، کارکرد زمینه، واکنش به زمینه و اصول توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی و عوامل مداخله‌گر دسته‌بندی شده‌اند. اصول برنامه‌ریزی توسعه کالبدی بر اساس هدف تحقیق بخش مهمی از یافته را خود اختصاص داده است. این اصول در قالب پنج گروه: اصول فرایندی، محتوایی، مدیریتی، ضوابط - مقرراتی و اصول مشترک تمام گروه‌ها، دسته‌بندی گردیده است (اشکال ۵-۷).

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اولاً سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده‌ای مبتنی بر زمینه است و برای درک منطق حاکم بر آن نیاز به درک عمیق زمینه در مقیاس‌های کلان و محلی و جزئیات کارکرد و واکنش زمینه‌ای است. ثانیاً اصول حاکم بر توسعه کالبدی آن‌ها در یک فرایند چرخه‌ای دائماً در حال تکامل و ارتقا هستند (شکل ۷). در نتیجه، توسعه این سکونتگاه‌ها، پویایی لازم را برای تطابق با دگرگونی نیازها پیدا می‌کند و به عبارتی تاب‌آور، استطاعت‌پذیر و پایدار عمل می‌نماید. ثالثاً این رویکرد برنامه‌ریزی توسعه کالبدی در مقیاس محلی/خرد عمل می‌کند. بدین معنی که هر چه از مقیاس واحد مسکونی بالاتر به‌سوی سکونتگاه و شهر بررسی گردد، اثر این رویکرد کمتر خواهد شد. به‌طور مثال این رویکرد همان‌قدر که در تأمین سرپناه برای فقرا موفق بوده در تأمین زیرساخت‌های همچون حمل‌ونقل و یا

¹Calogero, Day, & Dangol

محیط‌های تفریحی که برنامه‌ریزی در مقیاس بزرگ‌تر را می‌طلبد به نظر ناموفق می‌رسد. چون اصولاً ذات این رویکرد، خرد مقیاس و در پاسخ به نیازهای اولیه بوده و تا زمانی که این نیازها تأمین نگردد نمی‌تواند به برنامه‌ریزی نیازهای ثانویه دست بزند. در بُعد نظری، دور از تصور خواهد بود که با نظریه برنامه‌ریزی شهری رایج و عقلانیت شکل گرفته در محیط دانشگاه، منطق اصول توسعه غیررسمی درک گردد. چراکه این اصول بر منطق درهم‌تنیدگی برنامه‌ریزی، اجرا و مدیریت استوار بوده و به تدریج از رهگذر مذاکره دائماً در حال تکامل و ارتقا است. درحالی که دانش فعلی شهرسازی ابزار لازم را برای صورت‌بندی چنین تکامل و درهم‌تنیدگی در اختیار ندارد و نمی‌تواند برنامه‌ریزی را هم‌زمان با اجرا رصد کند. به همین دلیل تحقیقات انگشت‌شماری به منطق توسعه کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی پرداخته و موفق به ارائه تصویری واضح از این منطق شده‌اند.

به‌عنوان پیامد عملی، دستگاه‌های دولتی می‌توانند از یک رویکرد تعاملی و مذاکره‌ای به‌منظور بهره‌برداری از ظرفیت برنامه‌ریزی توسعه غیررسمی که در مقیاس خرد پاسخگو و کارا عمل کرده، کمال استفاده را ببرند. درعین حال این دستگاه‌ها می‌توانند در برنامه‌ریزی توسعه مقیاس استراتژیک (شهر)، این سکونتگاه‌ها را با منابع مالی، زمین، ظرفیت‌های علمی و تخصصی یاری رسانند و مسئولیت خویش را در قبال بخشی از موکلین خویش انجام دهند.

آخرین نکته اینکه، در این تحقیق از مجموعه پنجاهویک پژوهشگر فقط سیزده تن سهم کشورهای درحال توسعه بوده حال آنکه از مجموعه پنجاهوچهار نمونه موردی بررسی‌شده، چهل‌وپنج نمونه در کشورهای درحال توسعه واقع شده‌اند. این یک محدودیت اثرگذار برای چنین تحقیقاتی است. چراکه به‌طور طبیعی زوایای بسیاری از دید پژوهشگرانی که در بستر سکونتگاه‌های غیررسمی مثلاً هند، پاکستان، افغانستان و غیره نشو و نما نکرده باشند و از پژوهشگاه‌های واقع در لندن یا برلین به پژوهش بپردازند و با محیط تحقیق فقط در زمان جمع‌آوری داده روبرو شده باشند، پنهان خواهد ماند و از آن سو پیش‌فرض‌های ذهنی زیادی نیز می‌تواند نوع نگاه و نتایج این تحقیقات را متأثر نماید.

منابع

- بنیه هاشمی و یحویه، سید محمدعلی. (۱۳۹۷). ارزیابی توسعه میان افزا در محله‌های شهری با رویکرد زمینه گرایی در افزایش تعاملات ساکنین (مطالعه موردی: کوی دانش تبریز). *دانش شهرداری*، ۲(۲)، ۷۹-۹۳.
- تولایی، نوین. (۱۳۸۰). زمینه‌گرایی در شهرسازی. *هنرهای زیبا*، ۳۴(۱۰)، ۳۴-۶۳.
- صفار سبزواری، فاطمه؛ دانشور، مریم؛ حنایی، تکتیم و سیدالحسینی، سید مسلم. (۱۳۹۸). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم خودسازمان‌دهی شهری با استفاده از روش فراترکیب. *دانش شهرداری*، ۳(۴)، ۵۳-۷۱.
- عابدی جعفری، عابد و امیری، مجتبی. (۱۳۹۸). فرا ترکیب، روشی برای سنتز مطالعات کیفی. *فصلنامه علمی-پژوهشی روش*، ۲۵(۹۹)، ۷۳-۸۷.
- نجاتی، ناصر؛ صرافی، مظفر و نجف زاده، رضا. (۱۴۰۰). تبیین نقش قدرت-دانش در برنامه‌ریزی فضایی با تأکید بر قدرت انضباطی و زیست-قدرت. *دانش شهرداری*، ۵(۲)، ۱۳۳-۱۵۱.
- ندیم، غلام فاروق. (۱۳۹۸). مروری بر سیر تحول مفهوم مسکن اقشار کم‌درآمد در ادبیات نظری شهرسازی و مدیریت شهری. *اندیشه: فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه هرات*، ۱۸(۲)، ۳۳-۴۴.

References

- Abedijafari, A., & Amiri, M. (2019). Meta-Synthesis as a Method for Synthesizing Qualitative Researches. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 25(99), 73-87. (in Persian)
- Abubakar, A., Romice, O., & Salama, A. M. (2017). Defining slums using multidimensional and relational properties: A dynamic framework for intervention. *Archnet-IJAR*, 11(2), 34-54.
- Aguirre, T. R., & Bolton, K. W. (2014). Qualitative interpretive meta-synthesis in social work research: Uncharted territory. *Journal of Social Work*, 14(3), 279-294.
- Ahern, T., Byrne, P. J., & Leavy, B. (2016). Root Metaphors for the Management of Projects: Toward a Knowledge-Based View. *Project Management Journal*, 47(3), 109-123.
- Alnaim, M. M. (2020). The Hierarchical Order of Spaces in Arab Traditional Towns: The Case of Najd, Saudi Arabia. *World Journal of Engineering and Technology*, 08(03), 347-366.
- Alnaim, M. M. (2022). Discovering the Integrative Spatial and Physical Order in Traditional Arab Towns: A Study of Five Traditional Najdi Settlements of Saudi Arabia. *Journal of Architecture and Planning - King Saud University*, 34(2), 223-238.
- AlSayyad, N. (1993). Informal housing in a comparative perspective: On Squatting, Culture, and Development in a Latin American and a Middle Eastern Context. *Review of Urban & Regional*

- Development Studies*, 5(1), 3-18.
- AlSayyad, N. (2004). Urban informality as a “new” way of life. In A. Roy & N. Alsayyad (Eds.), *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia* (pp. 7-30). Lexington Books.
- Arefi, M. (2011). Order in informal settlements: A case study of Pinar, Istanbul. *Built Environment*, 37(1), 42-56.
- Banihashemi, M. A. (2018). Evaluation of Infill Development in Urban Neighborhoods Using Contextual Approach to Increasing Interactions of Residents (Case Study: Danesh Alley, Tabriz City). *Urban Planning Knowledge*, 2(2), 79-93. (in Persian)
- Ben-Hamouche, M. (2011). Fractal Geometry in Muslim Cities: How Succession Law Shaped Morphology. *Nexus Network Journal*, 13(1), 235-251.
- Birtchnell, T., Gill, N., & Sultana, R. (2019). Sleeper cells for urban green infrastructure: Harnessing latent competence in greening Dhaka’s slums. *Urban Forestry and Urban Greening*, 40(December 2017), 93-104.
- Calogero, P. A. (2011). Planning Kabul: The politics of urbanization in Afghanistan (Unpublished PhD thesis, UC Berkeley).
- Calogero, P. A., Day, J., & Dangol, N. (2019). How urban regimes produce and manage informality: Insights from three cases of informal housing. In *A Research Agenda for Housing* (pp. 84-97). Edward Elgar.
- Cambridge. (2022). *Context [Definaion]*. Cambridge Academic Content Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/context>
- Campbell, L. (2018). *Whats Missing? Adding context to the urban response toolbox*. ALNAP STUDY.
- Castells, M. (1979). The Urban Question, A Marxist Approach. In *The Urban Question: A Marxist Approach*. MIT Press.
- Chitengi, H. S. (2018). Regulations and housing informality in African cities: appropriating regulatory frameworks to factors that influence resilience. *Housing and Society*, 45(1), 14-41.
- Davis, M. (2006). Planet of slums. In *New Left Books* (1th ed.). London, New York: VERSO.
- De Soto, H. (1989). *The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World*. HarperCollins.
- Dener, A. (2012). The right to inhabit in the city: Yeni Sahra squatter settlement in Istanbul. *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 9(1), 86-103.
- Devlin, R. T. (2018). Asking ‘Third World questions’ of First World informality: Using Southern theory to parse needs from desires in an analysis of informal urbanism of the global North. *Planning Theory*, 17(4), 568-587.
- Dovey, K. (2012). Informal urbanism and complex adaptive assemblage. *International Development Planning Review*, 34(4), 349-368.
- Dovey, K., & King, R. (2011). Forms of informality: Morphology and visibility of informal settlements. *Built Environment*, 37(1), 11-29.
- Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & Summers, J. A. (2011). Understanding Qualitative Metasynthesis. *Journal of Early Intervention*, 33(3), 186-200.
- Fadaei, A. (2018). Formal-informal nexus in academic debates. A literature review. *Territorio*, 84, 167-174.
- Fallatah, A., Jones, S., Mitchell, D., & Kohli, D. (2019). Mapping informal settlement indicators using object-oriented analysis in the Middle East. *International Journal of Digital Earth*, 12(7).
- Faludi, A. (1973). *Planning Theory* (1st ed.). United Kingdom: Pergamon Press.
- Fitchett, A. (2014). Adaptive Co-management in the Context of Informal Settlements. *Urban Forum*, 25(3), 355-374.
- Fox, E. J. (2006). Constructing a pragmatic science of learning and instruction with functional contextualism. *Educational Technology Research and Development*, 54(1), 5-36.
- Fox, E. J. (2008). Contextualistic Perspectives. In J. M. Spector, M. D. Merrill, J. van Merriënboer, & M. P. Driscoll (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (pp. 55-66). Lawrence Erlbaum Associates.
- Goel, N. (2010). Squatter Settlements: the Urban Vernacular? *I.P. Extn.; Patparganj*, 106(Stokes 1962).
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal*, 26(2), 91-108.
- Gwaleba, M. J., & Chigbu, U. E. (2020). Participation in property formation: Insights from land-use planning in an informal urban settlement in Tanzania. *Land Use Policy*, 92(March 2019), 104482.
- Hart, K. (1973). Informal Income Urban Ghana Opportunities and. *The Journal of Modern African Studies*, 11(1), 61-89.
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941.
- Hasgül, E. (2016). Incremental housing: A participation process solution for informal housing. *A/Z ITU*

- Journal of the Faculty of Architecture*, 13(1), 15-27.
- Hayes, S. C., Hayes, L. J., & Reese, H. W. (1988). Finding the philosophical core: a review of Stephen C. Pepper's world hypotheses: A study in evidence. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 1(1), 97-111.
- Jones, P. (2012). Searching for a little bit of utopia - understanding the growth of squatter and informal settlements in Pacific towns and cities. *Australian Planner*, 49(4), 327-338.
- Jones, P. (2019). The shaping of form and structure in informal settlements: A case study of order and rules in lebak siliwangi, Bandung, Indonesia. *Journal of Regional and City Planning*, 30(1), 43-61.
- Kamalipour, H. (2016). Forms of informality and adaptations in informal settlements. *Archnet-IJAR*, 10(3), 60-75.
- Kellett, P. (2011). Contemporary Vernaculars: Informal housing processes and vernacular theory. *International Society for the Study of Vernacular Settlements*, 2(1), 2-12.
- Kohli, D., Sliuzas, R., Kerle, N., & Stein, A. (2012). An ontology of slums for image-based classification. *Computers environment and urban system*, 36(2), 154-163.
- Lejano, R. P., & Del Bianco, C. (2018). The logic of informality: Pattern and process in a São Paulo favela. *Geoforum*, 91(March), 195-205.
- Lombard, M., & Huxley, M. (2011). Self-Made Cities: Ordinary Informality? *Planning Theory & Practice*, 12(1), 120-125.
- Lueder, C. (2018). Urban villages and informal settlements as protagonists of urban futures oa. *Urban Design International*, 23(1), 4-21.
- Mahabir, R., Crooks, A., Croitoru, A., & Agouris, P. (2016). The study of slums as social and physical constructs: Challenges and emerging research opportunities. *Regional Studies, Regional Science*, 3(1).
- Major, C. H., & Savin-Baden, M. (2010). *An Introduction to Qualitative Research Synthesis* (1st ed.). Routledge.
- Marshall, S. (2009). *Cities, Design, and Evolution*. London: Routledge.
- McFarlane, C. (2012). Rethinking Informality: Politics, Crisis, and the City. *Planning Theory and Practice*, 13(1), 89-108.
- Mehrabi, Z. M. (2013). Empowerment experiences in Iran's spontaneous. *World Applied Sciences Journal*, 28(11), 1853-1861.
- Mesgar, M., Ramirez-Lovering, D., & El-Sioufi, M. (2021). Tension, conflict, and negotiability of land for infrastructure retrofit practices in informal settlements. *Land*, 10(12).
- Michelutti, E., & Smith, H. C. (2014). The realpolitik of informal city governance. The interplay of powers in Mumbai's un-recognized settlements. *Habitat International*, 44, 367-374.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography Compass*, 8(8), 529-539.
- Mukhija, V., & Loukaitou-Sideris, A. (2015). Reading the Informal City: Why and How to Deepen Planners' Understanding of Informality. *Journal of Planning Education and Research*, 35(4), 444-454.
- Nadeem, G. F. (2018). A review of the evolution of the concept of low-income housing in the theoretical literature of urban planning and urban management. *Andishe: Scientific-Research Quarterly of Harat University*, 18(2), 33-44. (in Persian)
- NEJATI, N., Sarrafi, M., & Najafzadeh, R. (2021). Explanation of the Role of Power-knowledge in the Spatial Planning with Emphasis on Disciplinary Power and Bio-Power. *Urban Planning Knowledge*, 5(2), 133-151. (in Persian)
- Ouzzani, M., Hammady, H., Fedorowicz, Z., & Elmagarmid, A. (2016). Rayyan-a web and mobile app for systematic reviews. *Systematic Reviews*, 5(1), 1-10.
- Oviedo, D., Okyere, S. A., Nieto, M., Kita, M., Kusi, L. F., Yusuf, Y., & Koroma, B. (2021). Walking off the beaten path: Everyday walking environment and practices in informal settlements in Freetown. *Research in Transportation Business and Management*, 40(June 2020).
- Oxford. (2022). *Context [Definition]*. Oxford Dictionaries. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/context?q=context>
- Paré, G., Trudel, M. C., Jaana, M., & Kitsiou, S. (2015). Synthesizing information systems knowledge: A typology of literature reviews. *Information and Management*, 52(2), 183-199.
- Patel, A., Koizumi, N., & Crooks, A. (2014). Measuring slum severity in Mumbai and Kolkata: A household-based approach. *Habitat International*, 41, 300-306.
- Pepper, S. C. (1942). *World Hypotheses: A Study in Evidence*. University of California press.
- Perold, R., Donaldson, R., & Devisch, O. (2019). Architecture in Southern African informal settlements: A contextually appropriate intervention. *Urbani Izziv*, 30, 96-111.
- Pojani, D. (2019). The self-built city: theorizing urban design of informal settlements. *Archnet-IJAR*, 13(2), 294-313.
- Quintana Vigiola, G. (2022). Informal housing and residents' well-being in Caracas and Sydney: a

- comparative study of residents' experiences. *Global Discourse*, 12(2), 289-308.
- Rahman, M. (2011). Sustainable squatter housing in the developing world: Changing conceptualization. *Archnet-IJAR*, 5(1), 143-159.
- Rapoport, A. (1988). Spontaneous Settlements as Vernacular Design. In C. V. Patton (Ed.), *Spontaneous Shelter: International Perspectives and Prospects* (pp. 51-77). Temple university press.
- Rapoport, A. (1999). A Framework for studying vernacular design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 16(1), 52-64.
- Roy, A. (2005). Urban informality: Toward an epistemology of planning. *Journal of the American Planning Association*, 71(2), 147-158.
- Roy, A. (2009). Why India cannot plan its cities: Informality, insurgence and the idiom of urbanization. *Planning Theory*, 8(1), 76-87.
- Roy, A. (2012). Urban informality, the production of space and practice of planning. In R. Crane & R. Weber (Eds.), *The Oxford Handbook of Urban Planning* (pp. 691-705). Oxford University Press.
- Saffar Sabzevar, F., Daneshvar, M., Hanaee, T., & Seyedolhosseini, S. M. (2020). Identification of the urban self-organization's dimensions and components using the meta-synthesis method. *Urban Planning Knowledge*, 3(4), 53-71. (in Persian)
- Samper, J. (2014). Toward an Epistemology of the Form of the Informal City: Mapping the Process of Informal City Making. *Informal Settlement Research ISR*, 1-21.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer.
- Sibyan, I. A. (2020). Rethinking slum planning: A comparative study of slum upgrading projects. *Journal of Regional and City Planning*, 31(1), 1-11.
- Slaev, A. D., Cozzolino, S., Nozharova, B., & Ilieva, J. (2022). The spontaneous rules of spontaneous development. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 0(0), 1-17.
- Smit, S., Musango, J. K., Kovacic, Z., & Brent, A. C. (2017). Conceptualising slum in an urban African context. *Cities*, 62, 107-119.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104(August), 333-339.
- Soilemezi, D., & Linceviciute, S. (2018). Synthesizing Qualitative Research: Reflections and Lessons Learnt by Two New Reviewers. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 1-14.
- Soliman, A. M. (2021). The Paradigm of Urban Informality: Laws, Norms, and Practices. In A. M. Soliman (Ed.), *Urban Informality* (pp. 121-156). Springer International Publishing.
- Streule, M., Karaman, O., Sawyer, L., & Schmid, C. (2020). Popular Urbanization: Conceptualizing Urbanization Processes Beyond Informality. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(4), 652-672.
- Tavallaei, N. (2001). Contextualism in Urban Planning. *Memari-Va-Shahrsazi (Honar-Ha-Ye-Ziba)*, 34(10), 34-63. (in Persian)
- Tsenkova, S. (2010). Informal settlements in post-communist cities: Diversity factors and patterns. *Urbani Izziv*, 21(2), 73-84.
- Uddin, N. (2018). Assessing urban sustainability of slum settlements in Bangladesh: Evidence from Chittagong city. *Journal of Urban Management*, 7(1), 32-42.
- UN-Habitat. (2004). *Urban Indicators Guidelines – UN-Habitat* (Issue August).
- Venerandi, A., Iovene, M., & Fusco, G. (2021). Exploring the similarities between informal and medieval settlements: A methodology and an application. *Cities*, 115(May), 103211.
- Verniz, D., & Duarte, J. P. (2021). Santa Marta Urban Grammar: Unraveling the spontaneous occupation of Brazilian informal settlements. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 48(4), 810-827.
- Vuksanović-Macura, Z., & Mišćević, I. (2021). Excluded communities and participatory land-use planning: experience from informal Roma settlements in Serbia. *Environment and Urbanization*, 33(2), 456-477.